

Problem klimatu a prawa człowieka

Projekt jest współfinansowany przez Fundację Edukacja dla Demokracji w ramach programu polskiej pomocy zagranicznej Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP w 2008 roku.

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską w ramach programu organizacji Minority Rights Group Europe "Promoting Development in Europe: Towards a Critical Mass and Beyond".

Autorką niniejszego raportu jest Kate Raworth przy współpracy Antonio Hilla, Chrisa Jochnicka, Roberta Bailey, Sarah Best, Katherine Daniels, Kate Geary, Kevana Raya oraz innych współpracowników z Oxfam International. Oxfam pragnie podziękować przede wszystkim Paulowi Baerowi, Simonowi Caneyowi, Liesowi Craeynestowi, Jonowi Ensorowi, Lisie Gormley, Heather Grady, Ulrikowi Halsteenowi, Svenowi Harmelingowi, Stephenowi Humphreysowi, Paulowi Huntowi, Ellen Kelly, Rajatowi Khosla, Romanowi Krznicowi, Marcowi Limonowi, MJ Mace, Andy'emu Nortonowi, Andrew Pendletonowi, Davidowi Petrasekowi, Thomasowi Pogge'owi, Peterowi Roderickowi, Henry'emu Shue, Kim Smaczniak, Melanie Speight, Kevinowi Watkinsowi, Duncanowi Wilsonowi, Katie Young oraz Vice Yu za pomoc przy opracowywaniu niniejszej publikacji. Raport jest jednym z dokumentów opracowanych z myślą o przygotowaniu publicznej debaty w sprawie zagadnień politycznych dotyczących rozwoju i spraw humanitarnych.

Oxfam International jest konfederacją 13 organizacji współpracujących w ponad 100 krajach w celu znalezienia trwałych rozwiązań problemów ubóstwa i niesprawiedliwości: Oxfam America, Oxfam Australia, Oxfam-in-Belgium, Oxfam Canada, Oxfam France - Agir ici, Oxfam Germany, Oxfam GB, Oxfam Hong Kong, Intermón Oxfam (Hiszpania), Oxfam Ireland, Oxfam New Zealand, Oxfam Novib (Holandia) oraz Oxfam Québec. Jeżeli zechcą Państwo otrzymać więcej informacji, prosimy o kontakt telefoniczny lub pisemny z którąkolwiek z wymienionych organizacji lub odwiedzenie naszej strony internetowej: www.oxfam.org.

Informacje o polskim wydaniu

Polska wersja raportu została wydana przez:
Polską Zieloną Sieć i Polską Akcję Humanitarną

Numer ISBN:
83-918499-3-7

Tłumaczenie:
KONTEKST Translations

Redakcja, korekta i skład:
Dominik Paszkiewicz i Aleksandra Antonowicz

Dziękujemy za wsparcie w korekcie polskiej wersji:
Marcie Makselon i Magdzie Posadzy

Wydanie publikacji jest współfinansowane przez Fundację Edukacja dla Demokracji w ramach programu polskiej pomocy zagranicznej Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP w 2008 r.

Polska Akcja Humanitarna współuczestniczyła w wydaniu polskiej wersji raportu w ramach projektu „Bringing Attention to Development and HRBA” realizowanego w ramach programu organizacji Minority Rights Group Europe „Promoting Development in Europe: Towards a Critical Mass and Beyond” współfinansowanego przez Unię Europejską.

Za treść tej publikacji odpowiada Polska Zielona Sieć i Polska Akcja Humanitarna, i nie może ona być postrzegana jako odzwierciedlenie stanowiska Unii Europejskiej.

Zdjęcie na okładce przedniej: Konstrukcje z bambusa i worki z piaskiem są wykorzystywane do budowy nowych tam przeciwpowodziowych w zalanych wioskach. Dasapari w stanie Orisa w Indiach.
Zdjęcie: Robin Hammond/Oxfam, Sierpień 2007

Zdjęcie na okładce tylnej: Spękana ziemia, Kenia.
Zdjęcie: Sudhakar “Thaths” Chandrasekharan. Na licencji Creative Commons Attribution-Noncommercial 2.0 Generic

Tekst niniejszego dokumentu może być nieodpłatnie wykorzystywany do celów rzecznictwa, prowadzenia kampanii, edukacyjnych i badawczych, pod warunkiem, że podane zostaną kompletne informacje dotyczące źródła.

Właściciel praw autorskich zwraca się z prośbą o zgłaszanie mu wszystkich przypadków tego rodzaju wykorzystania niniejszego dokumentu do celów oceny wpływu.

W przypadku kopiowania w jakichkolwiek innych okolicznościach lub w przypadku ponownego wykorzystania w innych publikacjach, albo w przypadku tłumaczenia lub adaptacji, należy zwrócić się o pozwolenie i liczyć z możliwością pobrania opłaty. E-mail: publish@oxfam.org.uk

Aby uzyskać więcej informacji na temat zagadnień poruszanych w niniejszym dokumencie prosimy o kontakt: advocacy@oxfaminternational.org

Informacje zawarte w niniejszej publikacji są zgodne z prawdą w momencie oddawania do druku.

polska pomoc

Problem klimatu a prawa człowieka

	Streszczenie	04
01.	Jak zmiany klimatyczne naruszają prawa człowieka	09
02.	Priorytetowe traktowanie praw człowieka przy kształtowaniu polityki dotyczącej zmian klimatycznych	13
03.	Redukcja emisji na świecie	18
04.	Adaptacja do nieuniknionych skutków zmian klimatycznych	23
05.	Sektor prywatny: jaką rolę odgrywa w dziedzinie praw i zmian klimatycznych?	30
06.	Od problemu klimatu do praw człowieka	34
	Oxfam International	37
	Przypisy	38

Problem klimatu a prawa człowieka

Człowiek w centrum polityki klimatycznej

Nie podejmując pilnych działań na rzecz powstrzymania zmian klimatycznych, bogate kraje naruszają prawa milionów najuboższych mieszkańców globu.

Naukowcy nie mają wątpliwości – nieprzerwane, nadmierne emisje gazów cieplarnianych, będące przede wszystkim skutkiem działań państw uprzemysłowionych, powodują powodzie, susze, huragany, podniesienie poziomu mórz oraz nieprzewidywalność warunków pogodowych.

Skutkiem tego są ubogie plony, znikające wyspy, zburzone domy, deficyty wody i pogłębiające się problemy zdrowotne, a wszystko to stanowi pogwałcenie praw milionów ludzi do życia, bezpieczeństwa, wyżywienia, wody, zdrowia, schronienia i kultury. Tego rodzaju naruszeń nie da się naprawić na drodze sądowej.

Aby powstrzymać te nieodwracalne dla ludzkości szkody, w procesie kształtowania międzynarodowej polityki dotyczącej zmian klimatycznych, prawa człowieka należy traktować priorytetowo.

Streszczenie

„Nie ulega wątpliwości, że w obrębie wspólnoty międzynarodowej opartej na zasadzie praworządności i na powszechnych wartościach równości, praw człowieka i godności, jest rzeczą ze wszech miar naganną, aby małe, podatne na zagrożenia społeczności, których możliwości ochrony są niewielkie lub nawet żadne, cierpiały wskutek działań ze strony innych, silniejszych i bogatszych w zasoby krajów, których nie mogą kontrolować”.

Prezydent Gayoom, Republika Malediwów

“Konwencja Praw Człowieka jest istotna, ponieważ zmiany klimatyczne powodują naruszenia praw człowieka. Perspektywa ochrony praw człowieka może również być pomocna w wypracowaniu podejścia do zmian klimatycznych.”

Mary Robinson, przewodnicząca Realising Rights

Zmiany klimatyczne powodują naruszenia praw człowieka na olbrzymią skalę. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych stanowi, że „W żadnym przypadku nie można pozbawiać narodu jego własnych środków egzystencji”. Jak jednak wynika ze szczegółowej dokumentacji Międzyrządowego Zespołu ds. Zmian Klimatu (IPCC), nieprzerwane, nadmierne emisje gazów cieplarnianych będące skutkiem działań bogatych krajów prowadzą do pozbawienia milionów ludzi wody, gleby i ziemi, a więc zasobów, które pozwalają im utrzymać się przy życiu.

Oxfam International jest zdania, że zapewnienie realizacji praw człowieka jest niezbędnym krokiem na drodze do wydzwignięcia ludzkości z ubóstwa i niesprawiedliwości. Nasi pracownicy i partnerzy lokalni pracują ze społecznościami w ponad 100 krajach i coraz częściej są świadkami dotkliwego i niszczycielskiego wpływu, coraz bardziej rozpowszechnionych i dotkliwych zmian klimatycznych na perspektywy rozwoju ubogich. Według IPCC, w niektórych częściach Afryki zmiany klimatyczne mogą już w 2020 r. doprowadzić do zmniejszenia o połowę zbiorów z upraw nawadnianych przez opady atmosferyczne, a także spowodować, że kolejne 50 milionów ludzi stanie w obliczu groźby głodu. Niemal pół miliona osób zamieszkuje obecnie wyspy zagrożone zagładą z powodu podniesienia poziomu mórz. Co więcej, nawet miliard mieszkańców Azji może do 2050 r. stanąć w obliczu deficytu wody z powodu topniejących lodowców. Tego rodzaju oddziaływania mogą z kolei doprowadzić do masowych migracji międzynarodowych oraz narastających konfliktów na tle ograniczonych zasobów.

Bogate kraje poprzez emisję gazów cieplarnianych *de facto* naruszają prawa milionów najuboższych mieszkańców globu. Dwadzieścia trzy bogate kraje, w tym USA, kraje Europy Zachodniej, Kanada, Australia i Japonia, są zamieszkiwane przez zaledwie 14% światowej populacji, jednak w okresie od 1850 r. wytworzyły

60% światowej emisji dwutlenku węgla, a obecnie w dalszym ciągu wytwarzają 40% rocznej emisji tego gazu. W 1992 r. kraje te zobowiązały się do przywrócenia, w terminie do 2000 r., swoich rocznych emisji do poziomów z 1990 r. Jednak do 2005 r. dopuściły one do wzrostu łącznej emisji o ponad 10% w stosunku do poziomu z 1990 r., przy czym w Kanadzie, Grecji, Irlandii, Nowej Zelandii, Portugalii, Hiszpanii i USA wzrost ten przekroczył 15%. Nieumiejętność tych krajów do podjęcia działań, doprowadziła do powstania ryzyka - nie tylko z naukowego ale i politycznego punktu widzenia - że klimat ociepli się o więcej niż próg krytyczny, wynoszący 2°C.

W ekonomii, która wywiera wpływ na wiele toczących się obecnie debat dotyczących polityki klimatycznej, decyzje podejmowane są na podstawie zbilansowania zysków i strat. Biorąc jednak pod uwagę globalny kontekst zagadnienia, jak można w ogóle porównywać koszty finansowe redukcji emisji w najbogatszych krajach z kosztami zmian klimatycznych, ponoszonymi przez najuboższą ludność świata? Implikacje takiej „wymiany” są przerażające. Priorytetowe traktowanie praw człowieka stanowi alternatywę dla założenia, że wszystko – od dwutlenku węgla po niedożywnie – można wycenić, porównać i przehandlować. Zapewniają one każdemu zasadnicze moralne prawo dostępu do rzeczy niezbędnych do życia, takich jak wyżywienie, woda, schronienie i bezpieczeństwo, bez względu na posiadany majątek czy władzę.

W czasie opracowywania Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka w 1948 r., jej autorzy nie mogli przewidzieć złożoności powiązań na szczeblu ogólnoświatowym, powstałych w wyniku zmian klimatycznych. Należy niezwłocznie rozwinąć przepisy odnoszące się do praw człowieka oraz właściwe instytucje tak, aby stawić czoła temu bezprecedensowemu wyzwaniu i umożliwić powstrzymanie dalszego ogólnoświatowego naruszania praw człowieka przez nadmierne emisje gazów cieplarnianych z bogatych krajów.

Niniejszy raport, który powstał 60 lat po uchwaleniu Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, przedstawia nową wizję skoncentrowanej na prawach koncepcji polityki klimatycznej. Wykorzystano tu normy i zasady praw człowieka, aby wskazać właściwy kierunek krajowym i międzynarodowym procesom kształtowania polityki (patrz: Tabela 1 na następnej stronie).

Oxfam wzywa do podjęcia pilnych działań, w zakresie następujących zagadnień związanych z prawami człowieka, w oparciu o poniższe zasady:

Tabela 1: Koncepcja kształtowania polityki klimatycznej w oparciu o prawa człowieka

Prawa człowieka w odniesieniu do kształtowania polityki	Polityki w zakresie przeciwdziałania zmianom klimatycznym	
	Łagodzenie skutków – redukcja emisji gazów cieplarnianych: niezbędne dla poszanowania i ochrony praw człowieka	Adaptacja – budowanie odporności na nieuniknione skutki: w chwili obecnej niezbędna jako środek naprawczy w odpowiedzi na nieposzanowanie i brak ochrony praw człowieka
Zagwarantowanie niezbędnego minimum – podstawowy zakres praw dla wszystkich	Państwa muszą wdrożyć krajowe i międzynarodowe cele w zakresie łagodzenia skutków oraz polityki, które zminimalizują ryzyko przekroczenia wzrostu temperatury o 2°C	Państwa muszą odpowiednio ukierunkować pomoc udzielaną w następstwie kataklizmów oraz inicjatywy adaptacyjne w celu zabezpieczenia nieodzownych praw do życia, wyżywienia, wody, schronienia i ochrony zdrowia, przysługujących najbardziej narażonym
Szczególne uwzględnienie podatności na zagrożenia oraz tych, których prawa są najbardziej zagrożone	Państwa muszą zapewnić, że ich polityki łagodzenia skutków nie naruszają praw najbardziej narażonej ludności w kraju lub za granicą	Państwa muszą zapewnić, że wsparcie na rzecz adaptacji jest skierowane do najbardziej narażonych społeczności, czyli kobiet, mniejszości oraz dzieci
Zapewnienie uczestnictwa ludzi, których prawa ulegają naruszeniu przez polityki	Państwa muszą zapewnić najbardziej poszkodowanym społecznościom i grupom, prawo głosu przy ustanawianiu krajowych i międzynarodowych celów i polityk w zakresie łagodzenia skutków zmian klimatycznych	Państwa muszą zapewnić najbardziej poszkodowanym społecznościom uczestnictwo w tworzeniu i wdrażaniu inicjatyw adaptacyjnych, dzięki czemu ich prawa będą zabezpieczone
Zapewnienie odpowiedzialności i środków naprawczych w przypadku naruszeń	Państwa muszą upubliczniać raporty pokazujące wyniki wdrażania celów i polityk w zakresie łagodzenia skutków zmian klimatycznych	Państwa muszą zapewnić skuteczne i przejrzyste zarządzanie krajowymi i międzynarodowymi strategiami i funduszami na rzecz adaptacji
Wykorzystywanie współpracy międzynarodowej w celu realizacji praw na całym świecie	Państwa muszą rozpocząć redukcję emisji stosownie do swojej krajowej odpowiedzialności za spowodowanie zmian klimatycznych oraz zdolności do oferowania wsparcia	Państwa muszą finansować adaptację na szczeblu międzynarodowym stosownie do swojej krajowej odpowiedzialności za spowodowanie zmian klimatycznych oraz zdolności do oferowania wsparcia

- **Bogate kraje muszą obecnie objąć prowadzenie w dziedzinie redukcji emisji na świecie w celu utrzymania globalnego ocieplenia na poziomie znacznie poniżej 2°C.** Emisje na świecie muszą do 2050 r. ulec zmniejszeniu o co najmniej 80 % w porównaniu z poziomami z 1990 r., przy czym każdy z bogatych krajów powinien do 2020 r. dokonać redukcji swoich emisji o co najmniej 25–40 %.
- **Bogate kraje muszą zapewnić środki finansowe niezbędne do realizacji celów adaptacji na szczeblu międzynarodowym.** Dotychczas przekazały one na fundusz ustanowiony na rzecz krajów najmniej rozwiniętych zaledwie 92 mln USD, czyli kwotę mniejszą od tej, jaką mieszkańcy USA wydają miesięcznie na emulsję do opalania. Aby pozyskać co najmniej 50 mld USD rocznie, pilnie potrzebne są innowacyjne mechanizmy finansowania.
- **Bogate kraje muszą zapewnić środki finansowe niezbędne do rozwoju technologii niskoemisyjnych w krajach rozwijających się.** Na przestrzeni ostatnich 20 lat wpłaty tych krajów do wielostronnych funduszy na rzecz transferu technologii w ramach przeciwdziałania zmianom klimatycznym wynosiły przeciętnie 437 mln USD rocznie: mieszkańcy Europy Zachodniej wydali w zeszłym roku dziesięciokrotnie więcej pieniędzy na zakup odkurzaczy. Zobowiązanie w sprawie nowej skali finansowania musi zostać złożone w odniesieniu do okresu po 2012 r.
- **Bogate kraje muszą wstrzymać polityki dotyczące biopaliw,** które naruszają prawo ubogiej ludności do wyżywienia i prowadzą do naruszeń praw dotyczących własności ziemskiej i pracy. Rządy krajów rozwijających się również muszą chronić prawa ubogiej ludności za pośrednictwem krajowych przepisów regulujących produkcję biopaliw.
- **Kraje rozwijające się muszą ukierunkować swoje strategie adaptacyjne na najbardziej narażoną ludność** poprzez priorytetowe traktowanie ubogich społeczności, potrzeb i interesu kobiet oraz zapewnienie programów ochrony socjalnej.
- **Kraje rozwijające się muszą czuć własność w zarządzaniu międzynarodowymi funduszami na rzecz adaptacji,** ale muszą także ponosić odpowiedzialność przed narażonymi społecznościami za wydatkowanie środków finansowych.
- **Przedsiębiorstwa muszą wezwać rządy do pilniejszego podjęcia działań na rzecz redukcji emisji na świecie,** nie mogą też lobbować w sprawie zablokowania skutecznej regulacji.

- **Przedsiębiorstwa muszą podejmować istotne działania w celu redukcji swoich emisji na świecie** zgodnie z zasadą utrzymania globalnego ocieplenia na poziomie znacznie poniżej 2°C.
- **Przedsiębiorstwa muszą zagwarantować, że projekty ograniczające emisję oraz programy adaptacyjne, które realizują nie naruszają praw ludności** – czy to z powodu zastosowanych technologii, czy też wdrażania ich bez zasięgnięcia opinii poszkodowanych społeczności.
- **Przedsiębiorstwa, które zaopatrują się i sprzedają na rynku międzynarodowym, mogą dokonać znacznie więcej dla budowania społecznej odporności na zmiany klimatyczne** dzięki operacjom w ramach swojego łańcucha dostaw.

Prowadzone obecnie negocjacje w sprawie zmian klimatycznych – od konferencji na Bali w 2007 r. do szczytu klimatycznego w Kopenhadze pod koniec 2009 r. – stanowią najlepszą szansę na wypracowanie międzynarodowej współpracy, niezbędnej do zapobiegania niebezpiecznym zmianom klimatycznym oraz umożliwienia społecznościom adaptacji. Dlatego też prawa człowieka muszą być w trakcie tych obrad traktowane priorytetowo. W rzeczywistości to właśnie kwestia oddziaływania zmian klimatycznych na prawa najbardziej narażonych mieszkańców globu będzie stanowić decydujący test skuteczności wspomnianych negocjacji.

Jak zmiany klimatyczne naruszają prawa człowieka

„Jeżeli chodzi o częstotliwość występowania powodzi, jest gorzej niż dziesięć lat temu. W październiku zeszłego roku przez cztery dni woda sięgała nam do kolan. Nie wiemy dlaczego pogoda się zmienia. Bardzo się martwimy, że stracimy nasz dom, że stracimy nasze zbiory, że zaczniemy cierpieć głód”.

Ho Si Thuan, rolnik uprawiający ryż w prowincji Quang Tri, Wietnam

„Dawniej było wystarczająco dużo deszczu...ale teraz jest inaczej. Deszcze zniknęły. W korycie rzeki nie ma już wody, którą czerpaliliśmy do picia. Tak bardzo doskwiera nam pragnienie; wody nie starcza nawet tym kilku zwierzętom, które hodujemy. Co mogę zrobić, żeby zaradzić temu pragnieniu? Tak bardzo się boję. Nie ma słów, którymi mogę wyrazić swój ból”.

Martina Longom, farmerka i matka z okręgu Kotido, Uganda

Międzynarodowe prawo stanowiące w prawach człowieka mówi, że „W żadnym przypadku nie można pozbawiać narodu jego własnych środków egzystencji”³.

W rzeczywistości jednak, z powodu nadmiernych emisji gazów cieplarnianych, wytwarzanych przede wszystkim przez bogate kraje, prawa milionów najuboższych mieszkańców globu są naruszane. Ludzie ci tracą potrzebny im deszcz, tereny uprawne, bioróżnorodność oraz przewidywalność pór roku, które pozwalają im egzystować i od których są uzależnieni, mimo przysługujących im praw do życia, bezpieczeństwa, wyżywienia, schronienia, ochrony zdrowia i kultury.

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka stanowi, że „Każdy człowiek ma prawo do takiego porządku społecznego i międzynarodowego, w którym prawa i wolności zawarte w niniejszej Deklaracji mogą być w pełni realizowane”⁴. Mimo to, jak podkreślają naukowcy na całym świecie, brak pilnych działań ze strony bogatych państw w celu zapobiegania zmianom klimatycznym prowadzi do społecznego nieładu na skalę międzynarodową (Tabela 2).

Po sześćdziesięciu latach od przyjęcia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, w niniejszym raporcie przedstawiono koncepcję opracowania polityk klimatycznych traktujących priorytetowo prawa człowieka, a także zwrócono uwagę na najważniejsze zagadnienia, w przypadku których bieżąca polityka klimatyczna w niebezpieczny sposób zbacza z właściwego kursu.

Uznanie praw człowieka w skali międzynarodowej, począwszy od 1948 r., odgrywało decydującą rolę w ustanawianiu powszechnych wartości.

Każdy człowiek ma zapewnione podstawowe prawo do rzeczy niezbędnych do życia: żywienia, wody, schronienia i bezpieczeństwa, bez względu na to, ile posiada pieniędzy czy władzy. Niestety, w ciągu ostatnich sześciu dziesięcioleci postępy w realizacji owych praw były bardzo powolne – zarówno na szczeblu krajowym, jak i międzynarodowym.

Miliony ludzi, zwłaszcza w krajach rozwijających się, są obecnie w wysokim stopniu narażone na zbliżające się skutki zmian klimatycznych.

Tabela 2: Jak zmiany klimatyczne naruszają prawa człowieka

Prawa człowieka w prawie międzynarodowym	Obecne i przewidywane oddziaływanie zmian klimatycznych na prawa człowieka
<p>Prawo do życia i bezpieczeństwa</p> <p>„Każdy człowiek ma prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa swej osoby”. (Artykuł 3 PDPC)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Zwiększy się liczba zgonów, chorób i obrażeń z powodu rosnącej częstotliwości i intensywności fal upałów, powodzi, burz, pożarów i susz. • Podnoszący się poziom mórz zwiększy ryzyko śmierci i obrażeń spowodowanych podtopieniami. Nawet do 20 % światowej populacji mieszka w dorzeczach, gdzie do lat 80. XXI w. może znacznie wzrosnąć zagrożenie powodziowe. • Fale upałów mogą doprowadzić do większej ilości zgonów wśród osób starszych i przewlekle chorych, dzieci oraz osób odizolowanych społecznie. Wywołana zmianami klimatycznymi fala upałów, która nawiedziła Europę w 2003 r., spowodowała 27 000 dodatkowych zgonów.*
<p>Prawo do żywienia</p> <p>„Państwa Strony niniejszego Paktu, uznając podstawowe prawo każdego do wolności od głodu...”. Artykuł 11 MPPGSiK)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Istnieje możliwość, że do 2020 r. na skutek przyszłych zmian klimatycznych blisko 50 milionów ludzi stanie w obliczu groźby głodu, a do 2050 r. czeka to kolejne 132 milionów ludzi. • W Afryce zmniejszająca się powierzchnia gruntów ornych, krótsze okresy wegetacyjne oraz niższe plony doprowadzą do zwiększenia problemu niedożywienia. W niektórych krajach plony z upraw nawadnianych przez opady atmosferyczne mogą już w 2020 r. ulec obniżeniu o 50 %. • W niektórych częściach Azji bezpieczeństwo żywnościowe będzie zagrożone z powodu deficytu wody i coraz wyższych temperatur. W Azji Środkowej i Południowej plony mogą do 2050 r. ulec obniżeniu nawet o 30 %.
<p>Prawo do środków egzystencji</p> <p>„Każdy człowiek ma prawo do poziomu życia zapewniającego zdrowie i dobrobyt jemu i jego rodzinie, w tym do żywienia, odzieży, mieszkania...”. (Artykuł 25 PDPC)</p> <p>„W żadnym przypadku nie można pozbawiać narodu jego własnych środków egzystencji”. (Artykuł 1.2 MPPOiP i artykuł 1.2 MPPGSiK)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Woda: Do 2020 r. od 75 milionów do 250 milionów ludzi w Afryce może stanąć w obliczu jeszcze poważniejszych niedostatków wody spowodowanych zmianami klimatycznymi. Zmniejszony spływ wody z lodowców górskich może dotknąć nawet miliard mieszkańców Azji do lat 50. XXI w. • Zasoby naturalne: Około 20-30 % dotychczas opisanych gatunków roślin i zwierząt może być w większym stopniu zagrożone wyginieciem, jeśli średnia temperatura na świecie wzrośnie o więcej niż 1,5 – 2,5°C. Blaknięcie koralowców i erozja wybrzeża wywrze wpływ na zasoby rybne, które obecnie są podstawowym źródłem białka zwierzęcego dla miliarda ludzi. • Własność i schronienie: Do lat 80. XXI w. kolejne miliony ludzi staną w obliczu zagrożenia corocznymi powodziami, spowodowanymi podniesieniem poziomu mórz, przede wszystkim w deltach wielkich rzek w Azji i Afryce. Przewiduje się, że także na niewielkich wyspach podniesienie poziomu mórz spowoduje wzmoczone podtapianie terenów, wzrost liczby sztormów oraz erozję, co stanowi zagrożenie dla niezbędnej infrastruktury, osad oraz instalacji wspierających egzystencję społeczności wyspiarskich.

<p>Prawo do zdrowia</p> <p>„Państwa Strony niniejszego Paktu uznają prawo każdego do korzystania z najwyższego osiągalnego poziomu ochrony zdrowia fizycznego i psychicznego”. (Artykuł 12 MPPGSiK)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Nasili się problem niedożywienia wśród dzieci, co będzie miało katastrofalne skutki dla perspektyw wzrostu i rozwoju milionów młodych ludzi. • Nasilające się powodzie i susze doprowadzą do zwiększenia liczby przypadków biegunki i cholery. Szacuje się, że ponad 150 000 ludzi umiera obecnie co roku z powodu biegunki, malarii i niedożywienia spowodowanych zmianami klimatycznymi. • Wskutek zmian temperatury niektóre choroby zakaźne będą w stanie rozprzestrzenić się na nowych obszarach. Zgodnie z szacunkami od 220 do 400 milionów więcej ludzi stanie w obliczu zagrożenia malarią. Ocenia się, że do 2085 r. z powodu zmian klimatycznych 3,5 miliarda ludzi będzie zagrożonych dengą.
--	--

Źródła: Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (PDPC); Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (MPPOiP); Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (MPPGSiK); Międzyrządowy Zespół ds. Zmian Klimatu (IPCC) 2007, Grupa Robocza II; "Światowa Organizacja Zdrowia.

Prawa narażonych grup społecznych, w tym osób starszych, niepełnosprawnych oraz społeczności marginalizowanych, są zagrożone w sposób szczególny:

Prawa kobiet. *„Państwa-Strony wezmą pod uwagę szczególne problemy stojące przed kobietami na wsi i ważną rolę, jaką odgrywają one w życiu gospodarczym swoich rodzin”.* (Artykuł 14 Konwencji w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet). Nierówności pomiędzy kobietami i mężczyznami – w obrębie społeczności, w gospodarce, a także w obliczu prawa – oznaczają, że kobiety mają zazwyczaj więcej obowiązków, natomiast realizowana jest mniejsza liczba ich praw. Kobiety produkują do 80% żywności uprawianej w Afryce subsaharyjskiej oraz 60% w Azji. Mimo to zaledwie 5% usług rolniczych skierowane jest do kobiet-rolników a także są one właścicielkami zaledwie 2% terenów i otrzymują 1% kredytów rolnych w skali całego świata.⁵ Co więcej, kobiety i dziewczynki w ubogich krajach poświęcają znacznie więcej czasu na dostarczanie opału i wody w czasie powodzi lub susz. W przeważającym stopniu to kobiety opiekują się chorymi dziećmi i członkami rodziny, a w przypadku niedostatków żywności to one zazwyczaj otrzymują najmniejsze porcje. W rezultacie skutki zmian klimatycznych stanowią szczególne zagrożenie dla praw kobiet do wyżywienia, życia, bezpieczeństwa i ochrony zdrowia.

Prawa mniejszości. *„Osoby należące do (...) mniejszości [etnicznych, religijnych lub językowych] nie mogą być pozbarwione prawa do własnego życia kulturalnego (...) wraz z innymi członkami danej grupy”.* (Artykuł 27 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych). Mniejszości i ludność rdzenna należą do grupy najczęściej dotkniętej przez zmiany klimatyczne, przy czym w czasie katastrof często otrzymują one pomoc w ostatniej kolejności. Przykładowo, podczas katastrofalnych powodzi, które nawiedziły Indie w 2007 r., najbardziej ucierpiała społeczność Dalitów, gdyż jej członkowie mieszkali na obszarach zagrożonych powodzią w prowizorycznych domostwach i jako ostatni otrzymali pomoc kryzysową, o ile w ogóle się jej doczekali.⁶ Ponadto wiele grup mniejszościowych i rdzennych łączy silne więzi egzystencjalne i kulturowe z zasobami naturalnymi. Zmieniające się warunki pogodowe, prowadzące do zniszczenia zasobów, na przykład lasów,

lądolodów arktycznych, a nawet wysp, zagrażają przetrwaniu całych kultur, pozostawiając od zamieszkującego tereny arktyczne ludu Sami aż po społeczności wyspiarskie na Pacyfiku.⁷

Prawa dziecka. *„Każde dziecko ma niezbywalne prawo do życia. (...) Państwa-Sto-
ny zapewnią, w możliwie maksymalnym zakresie, warunki życia i rozwoju dziecka”.*
(Artykuł 6 Konwencji o prawach dziecka). Mimo że miliony dzieci już teraz stoją
w obliczu zagrożeń dotyczących ich zdrowia, bezpieczeństwa, bezpieczeństwa
żywnościowego, wykształcenia i środków do życia, zmiany klimatyczne z pewnoś-
cią przysporzą im dodatkowych nieszczęść.⁸

W następnym dziesięcioleciu nawet 175 milionów dzieci rocznie może paść ofiarą
różnych chorób spowodowanych zmianami klimatycznymi.⁹ Skutki tych chorób
mogą utrzymywać się przez całe życie: w Nigerze, wśród dzieci w wieku do trzech
lat, które urodziły się w roku powodzi i zostały w jej wyniku poszkodowane, praw-
dopodobieństwo skarłowacenia z powodu drastycznych niedoborów żywienio-
wych wynosi 72%. Podobnie jest w Etiopii, gdzie będące w takiej samej sytuacji
dzieci do szóstego roku życia mają 41% więcej szans na skarłowacenie.¹⁰ Z powo-
du zmian środowiskowych na całym świecie już w 2010 r. może pojawić się nawet
50 milionów uchodźców i wysiedleńców, z czego większość stanowią będą kobiety
i dzieci.¹¹

Priorytetowe traktowanie praw człowieka przy kształtowaniu polityki dotyczącej zmian klimatycznych

„Ochrona praw człowieka powinna mieć kluczowe znaczenie w kontekście wysiłków na rzecz przeciwdziałania skutkom zmian klimatycznych ... obecnie obowiązujący zbiór norm i zasad w dziedzinie praw człowieka stwarza solidną podstawę dla odpowiedzialnego i skutecznego myślenia i działania w tym względzie”^{9,12}

Kyung-wha Kang, zastępczyni Wysokiego Komisarza ONZ ds. Praw Człowieka

Dlaczego należy patrzeć na zmiany klimatyczne przez pryzmat praw człowieka? Po pierwsze, prawa człowieka pozwalają tworzyć międzynarodową politykę w oparciu o najbardziej powszechnie akceptowane międzynarodowe ramy i dostarczają jasnych zasad, które są punktem odniesienia do oceny obecnych propozycji działań politycznych. Po drugie, pryzmat praw człowieka kieruje uwagę na ludzi najbardziej narażonych na oddziaływanie zmian klimatycznych, których głosy są jednak często najslabiej słyszalne w debatach, a poza tym kładzie nacisk na to, aby zabezpieczenie zasadniczych interesów tych osób było bezdyskusyjne. Po trzecie, prawa człowieka umożliwiają określenie kto powinien podjąć działania i ponieść koszty adaptacji. Po czwarte, jedynie koncepcja oparta na prawach człowieka jest w stanie objąć ogrom niesprawiedliwości spowodowanej zmianami klimatycznymi i ma szansę stać się moralnym bodźcem do podjęcia działań.

W rzeczywistości niektóre rządy i instytucje już wzywają do rozważania kwestii zmian klimatycznych z punktu widzenia praw człowieka:

- Trzydzieści dziewięć małych, rozwijających się państw wyspiarskich podpisało pod koniec 2007 r. Deklarację z Malé w sprawie społecznego wymiaru globalnych zmian klimatycznych, w której przedstawiono wpływ zmian klimatycznych na przysługujące mieszkańcom tych państw prawa do życia, jego odpowiedniego poziomu, własności, wyżywienia, ochrony zdrowia i życia kulturalnego.¹³
- Pod koniec 2007 r. grupa wybitnych prawników z krajów Azji i Pacyfiku, specjalizujących się w prawach człowieka, znana pod nazwą Prawnicza Rada Doradcza, zaleciła, aby rządy państw regionu uznały „prawo do środowiska naturalnego” oraz podjęły działania na rzecz przeciwdziałania zmianom klimatycznym ze względu na poszanowanie tego oraz innych praw.¹⁴
- W marcu 2008 r. Rada ONZ ds. Praw Człowieka wezwała Biuro Wysokiego Komisarza ONZ ds. Praw Człowieka do przeprowadzenia, w terminie do marca 2009 r., szczegółowych badań nad związkiem między

prawami człowieka i zmianami klimatycznymi, a także do przedłożenia wyników tych badań uczestnikom negocjacji w sprawie zmian klimatycznych na świecie podczas Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie Zmian Klimatu (UNFCCC).¹⁵

Wspomniana motywacja do działań na rzecz przeciwdziałania zmianom klimatycznym ze względu na prawa człowieka jest wzmocniona zarówno interesami ekonomicznymi, jak i względami bezpieczeństwa.¹⁶ Niestety, same bodźce ekonomiczne i właściwie pojęty interes własny nie są w stanie zapewnić, że społeczność międzynarodowa zajmie się zmianami klimatycznymi w sposób gwarantujący poszanowanie i ochronę praw najsłabszych mieszkańców globu. Z tej właśnie przyczyny przy kształtowaniu polityki klimatycznej konieczne jest traktowanie praw człowieka absolutnie priorytetowo.

Procesować się czy negocjować?

„Zmiany klimatyczne ujawniają niezliczone niedociągnięcia w naszej obecnej architekturze instytucjonalnej, włącznie z jej mechanizmami egzekwowania praw człowieka”.

Mary Robinson, przewodnicząca Realising Rights

W miarę, jak rośnie liczba dowodów potwierdzających powiązania pomiędzy poszczególnymi powodziami, suszami i huraganami a spowodowanymi przez człowieka zmianami klimatycznymi, rośnie będzie również presja w kierunku podjęcia działań prawnych w imieniu ludzi, których prawa są de facto naruszane przez kraje i korporacje wytwarzające od dawna nadmierne emisje gazów cieplarnianych. Do sądów wniesiono szereg spraw (niektóre z nich wygrano), w których wykorzystano prawa krajowe i międzynarodowe, w nielicznych jednak dochodzeniach zadośćuczynienia wykorzystano przepisy dotyczące praw człowieka.¹⁷

Drogę torują w tym wypadku sprawy precedensowe. W 2005 r. sojusznicy Inuitów z Kanady i USA wniósł szeroko komentowaną petycję do Międzypaństwowej Komisji Praw Człowieka, dowodząc, że „skutki globalnego ocieplenia stanowią naruszenie przysługujących Inuitom praw człowieka, za co odpowiedzialność ponoszą Stany Zjednoczone” – w tym ich praw do ziemi, własności, kultury, środków egzystencji, ochrony zdrowia, życia i bezpieczeństwa.¹⁸ Okazało się, że przypadek Inuitów, w sprawie którego zamiast pełnego procesu odbyło się posiedzenie sądu, odegrał ważną rolę w zwróceniu uwagi opinii publicznej na omawianą kwestię, wskazał szkody, jakie dany kraj może wyrządzić ludności zamieszkującej odległe obszary, a także doprowadził do zadania przełomowych pytań dotyczących odpowiedzialności.

Bariery, jakie napotykają tego rodzaju sprawy, zwracają uwagę na nieadekwatność międzynarodowych mechanizmów egzekwowania praw człowieka w odniesieniu do możliwości reagowania na wzajemne powiązania na poziomie globalnym,

których autorzy Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka nie mogli sobie wyobrazić sześćdziesiąt lat temu.

W sporach sądowych dotyczących praw człowieka wymagane są dowody na to, że spowodowane szkody naruszyły prawa osób możliwych do zidentyfikowania oraz że były wywołane przez czynnik możliwy do zidentyfikowania – w sądzie, który uznaje oba elementy – jak również dowody na to, że istnieje możliwość zadośćuczynienia za wyrządzone szkody. Jest to szczególnie poważne wyzwanie dla ludności, której prawa są naruszane przez nadmierne emisje pochodzące z różnych krajów i przedsiębiorstw; co więcej, ludność ta stoi w obliczu jeszcze bardziej ekstremalnych zdarzeń pogodowych, które są już niemożliwe do uniknięcia, mimo że jeszcze nie nastąpiły.¹⁹

Co gorsza, nie istnieje oczywiste miejsce rozprawy, do którego można wnieść sprawę dotyczące oddziaływań na szczeblu międzynarodowym. Nawet jeżeli bogate kraje uczestniczą w wiążących regionalnych instrumentach praw człowieka (jak to ma miejsce na przykład w Amerykach i Europie), ludzie żyjący w innych regionach i tak nie mogą pociągnąć ich do odpowiedzialności. Gdzie zatem mogą zwrócić się mieszkańcy Afryki subsaharyjskiej, Azji południowej lub państw Pacyfiku, aby wnieść sprawę dotyczącą przysługujących im praw przeciwko najbogatszym krajom świata?

Aby sprostać bezprecedensowemu, międzynarodowemu wyzwaniu jakim są zmiany klimatyczne, przepisy dotyczące praw człowieka oraz właściwe instytucje muszą szybko ewoluować. Kreatywni prawnicy specjalizujący się w prawach człowieka mogliby nakłonić sądy, by w takich przypadkach uznawały przyszłe szkody (z powodu przesunięcia czasowego pomiędzy emisjami i zdarzeniami klimatycznymi) oraz współodpowiedzialność (gdyż emisje pochodzą z wielu różnych źródeł). Mogliby również żądać wyjaśnienia i uruchomienia międzynarodowych zobowiązań prawnych (z racji dalekosiężnego oddziaływania emisji gazów cieplarnianych na skalę światową), a także domagać się ustanowienia międzynarodowego miejsca rozprawy (być może w ramach UNFCCC), gdzie ludzie, których prawa są naruszane w wyniku oddziaływania emisji pochodzących z innych krajów, będą mogli domagać się jakiejś formy zadośćuczynienia.

Jednocześnie, obok niezbędnych innowacji prawnych, można i trzeba stosować normy i prawa człowieka, aby odpowiednio ukierunkowywać kształtowanie polityki – zarówno w ramach negocjacji międzynarodowych, jak i w procesie tworzenia polityk krajowych. Na tym właśnie aspekcie skoncentrowano się w dalszej części niniejszego raportu.

Prawa człowieka w odniesieniu do kształtowania polityki

Prawa człowieka nakładają na wszystkie państwa trzy nadrzędne zobowiązania:

- **Poszanowanie praw:** Państwa nie mogą utrudniać osobom korzystania z praw, które im przysługują.
- **Ochrona praw:** Państwa muszą zapobiegać naruszaniu praw osób przez strony trzecie (na przykład osoby fizyczne, przedsiębiorstwa lub inne kraje).
- **Wypełnianie praw:** Państwa muszą podejmować działania na rzecz pełnej realizacji przysługujących ludziom praw, włączając w to środki legislacyjne, administracyjne, budżetowe i sądowe.²⁰

Państwa muszą równocześnie realizować wspomniane prawa poprzez:

- **Zagwarantowanie niezbędnego minimum:** Państwa muszą zapewnić, że każda jednostka korzysta co najmniej z podstawowego zakresu swoich praw, bez względu na pierwotnie dostępne zasoby.
- **Szczególne uwzględnienie podatności na zagrożenia:** W celu wykluczenia dyskryminacji, Państwa muszą w pierwszej kolejności uwzględnić prawa osób, które znajdują się w niekorzystnej sytuacji i są najbardziej zagrożone.
- **Zapewnienie uczestnictwa:** Państwa muszą umożliwić ludziom uczestnictwo w opracowywaniu i wdrażaniu polityk, które będą miały wpływ na ich prawa.
- **Zapewnienie odpowiedzialności:** Państwa muszą ustanowić mechanizmy w zakresie monitorowania i składania publicznych sprawozdań w sprawie stanu praw, a także reagowania na naruszenia poprzez zapewnienie poszkodowanym środków naprawczych.
- **Wykorzystywanie współpracy międzynarodowej:** Wszystkie państwa, zwłaszcza te posiadające środki ekonomiczne, muszą pomagać w realizacji praw człowieka na całym świecie z wykorzystaniem międzynarodowej pomocy i współpracy.²¹

Jaki wpływ wywierają wspomniane prawa człowieka na obowiązki państw – na szczeblu krajowym i międzynarodowym – w kontekście przeciwdziałania zmianom klimatycznym? Istnieją trzy szczególne obszary wpływu:

1. Łagodzenie skutków – redukcja emisji gazów cieplarnianych – ma decydujące znaczenie dla poszanowania praw przysługujących ludziom i ochrony przed ich naruszeniem wskutek zmian klimatycznych. Nadmierne emisje wytwarzane przez kraje są przyczyną zmian klimatycznych, wywierających bezpośredni negatywny wpływ na zasoby naturalne, od których uzależnieni są ludzie, dlatego też kraje te de facto naruszają prawa przysługujące ludziom. Redukcja nadmiernych emisji z sektora publicznego i prywatnego wypełniłaby jedno z ważniejszych zobowiązań państw, stanowiące istotę praw człowieka, mianowicie zobowiązanie do powstrzymania się od działań, które mogą przynieść szkodę innym.

2. Adaptacja i niesienie pomocy podczas kataklizmów należą się jako środki naprawcze ludziom, których prawa są, lub będą, naruszane w następstwie oddziaływania zmian klimatycznych. Mające aktualnie miejsce niepodejmowanie przez państwa działań na rzecz istotnej redukcji emisji wywoła w przyszłości zdarzenia klimatyczne, które zagrożą naruszeniem praw milionów ludzi. Najistotniejszym obecnie środkiem naprawczym jest udzielanie narażonym społecznościom wsparcia w adaptacji, tak by powódzie, susze i nieprzewidywalne zdarzenia pogodowe nie wywierały automatycznie szkodliwego wpływu na ich rezerwy żywności i wody, zdrowie, domostwa, kulturę i bezpieczeństwo. Kiedy zaś dotkliwie zdarzenia klimatyczne spowodują szkody, niezbędnym środkiem naprawczym jest także odszkodowanie w postaci udzielenia pomocy doraźnej i przy odbudowie.

3. Działania na szczeblu krajowym i międzynarodowym są niezbędne dla poszanowania i ochrony praw w obliczu zmian klimatycznych. Rząd każdego kraju ponosi odpowiedzialność za zabezpieczenie praw człowieka przysługujących jego mieszkańcom w największym możliwym stopniu. Ludzie w każdym miejscu na Ziemi są jednak narażeni na skutki emisji gazów cieplarnianych wytworzonych gdzie indziej. Głównie kraje bogate powodują zmiany klimatyczne, dlatego też są zobowiązane wieść prym w redukcji emisji gazów, a także zapewnić, że mieszkańcy krajów rozwijających się mogą nie tylko przystosować się do skutków, ale również adaptować się do niskoemisyjnych technologii przyszłości. Owe obowiązki znalazły odzwierciedlenie w zasadzie UNFCCC, zgodnie z którą powstrzymanie zmian klimatycznych odbywa się *„zgodnie z ich [Stron] wspólnymi, chociaż zróżnicowanymi, zasadami odpowiedzialności i możliwościami”*.²² Jeżeli ilość emisji z krajów rozwijających się, takich jak Brazylia, Chiny, Singapur i Republika Południowej Afryki oraz innych, będzie się w dalszym ciągu zwiększać w sposób niekontrolowany, wtedy większy będzie także ich międzynarodowy obowiązek.²³

W następnych sekcjach przedstawiono następstwa wspomnianych zasad, szczególnie w odniesieniu do polityk w zakresie łagodzenia i adaptacji oraz do działań sektora prywatnego, przy czym w każdym przypadku określono najważniejsze zagadnienia polityczne.

Najważniejszym sposobem zminimalizowania naruszeń praw milionów ludzi do życia, bezpieczeństwa, środków egzystencji, wyżywienia i ochrony zdrowia jest nie cierpiąca zwłoki redukcja emisji gazów cieplarnianych w skali całego świata.

Jak zasady związane z przestrzeganiem praw człowieka mogą odpowiednio ukierunkować realizację tego zadania?

- **Zagwarantowanie niezbędnego minimum:** W zakresie łagodzenia skutków należy wdrożyć krajowe i międzynarodowe cele oraz polityki, które zmniejszą zagrożenie przekroczenia wzrostu temperatury o 2°C. Rządy ustanawiające cele w zakresie redukcji emisji muszą mieć na celu poszanowanie praw wszystkich ludzi, w tym osób ubogich, kobiet, ludności rdzennej, osób starszych oraz dzieci, jak również pamiętać, że 2°C to próg krytyczny.²⁴
- **Szczególne uwzględnienie podatności na zagrożenia:** Należy zapewnić, że polityki w zakresie łagodzenia skutków nie naruszają praw osób narażonych. Przy określaniu strategii redukcji emisji – takich jak promowanie biopaliw i elektrowni wodnych lub ograniczenie wycinania lasów – wszystkie rządy muszą zapewnić, że ich polityki nie naruszają praw osób narażonych, w ich kraju ani za granicą.
- **Zapewnienie uczestnictwa:** Należy zapewnić, że najbardziej poszkodowane populacje i grupy społeczne mają rzeczywisty udział w ustanawianiu celów i polityk w zakresie łagodzenia skutków. Kraje zamieszkałe przez najbardziej zagrożone populacje, na przykład kraje najstabiliej rozwinięte (tzw. kraje LDC), małe rozwijające się państwa wyspiarskie oraz kraje Afryki subsaharyjskiej, muszą mieć możliwość pełnego uczestnictwa oraz rzeczywisty udział w międzynarodowych negocjacjach dotyczących łagodzenia skutków. Również organizacje reprezentujące ludność rdzenną, kobiety i dzieci muszą mieć możliwość efektywnego uczestnictwa na szczeblu krajowym i międzynarodowym.
- **Zapewnienie odpowiedzialności:** Należy upubliczniać raporty pokazujące wyniki wdrażania celów i polityk w zakresie łagodzenia skutków. Rządy muszą wykazywać, jak przekształcają krajowe cele w działania polityczne i praktyczne, a także czy udaje im się dzięki temu ograniczyć emisję, zarówno w wyniku regulacji działań sektora publicznego, jak i prywatnego.
- **Wykorzystywanie współpracy międzynarodowej:** Kraje muszą rozpocząć redukcję emisji stosownie do swojej krajowej odpowiedzialności za spowodowanie zmian klimatycznych oraz zdolności do oferowania

wsparcia. W związku z tym kraje bogate i wytwarzające dużą ilość emisji muszą wykonać pierwszy, najszybszy i najbardziej dalekosiężny ruch, tak aby kraje rozwijające się mogły w dalszym ciągu realizować swoje prawa w obrębie pozostałej, ograniczonej przestrzeni atmosferycznej.²⁵

Najważniejsze zagadnienia dotyczące praw człowieka w odniesieniu do łagodzenia skutków zmian klimatycznych

Uwzględniając przedstawione powyżej zasady, w którym miejscu polityki łagodzenia skutków odbiegły od celu, jakim jest realizacja praw człowieka? Podkreślono trzy najważniejsze zagadnienia.

1. Bogate kraje muszą stać się liderem w ustanawianiu celów i polityk w zakresie redukcji emisji, które zabezpieczą prawa osób najbardziej narażonych.

Badania naukowe nie pozostawiają wątpliwości: wzrost temperatury na świecie musi pozostać na poziomie znacznie poniżej 2°C, jeśli chcemy uniknąć spowodowania nieodwracalnych skutków klimatycznych, które naruszyłyby prawa milionów ludzi. Aby utrzymać ryzyko przekroczenia wzrostu o 2°C na niskim poziomie, wielkość emisji na świecie musi osiągnąć maksimum do 2015 r., a następnie do 2050 r. zmniejszyć się o co najmniej 80% w stosunku do poziomu z 1990 r.²⁶

Tendencje w zakresie redukcji emisji w 23 bogatych krajach, znanych jako kraje załącznika II w ramach UNFCCC, zmierzają jednak w przeciwnym kierunku.²⁷ Kraje te są zamieszkałe przez zaledwie 14% światowej populacji, ale w okresie od 1850 r. wytworzyły ponad 60% łącznej emisji dwutlenku węgla, a obecnie w dalszym ciągu wytwarzają 40% emisji rocznej²⁸. W 1992 r. kraje te zobowiązały się do ograniczenia w terminie do 2020 r. swojej rocznej emisji gazów cieplarnianych do poziomu z 1990 r.²⁹ Jednak w 2005 r. ich łączna emisji wzrosła o ponad 10% w stosunku do poziomu z 1990 r., przy czym w przypadku Kanady, Grecji, Irlandii, Nowej Zelandii, Portugalii, Hiszpanii i USA, wzrost ten przekroczył 15%.³⁰ Ponadto zbiorowe emisje z czterech sektorów charakteryzujących się najbardziej intensywnym zużyciem węgla, tj. przetwórstwa ropy naftowej i gazu, górnictwa, elektroenergetyki oraz usług komunalnych, wzrosły w okresie od 2001 do 2006 r. w istotny sposób.³¹

Przemawiając w lipcu 2008 r. w imieniu przywódców G8, premier Japonii, Fukuda, powiedział: „*Po dzisiejszym szczycie G8 podjęliśmy decyzję o docelowej redukcji całkowitych emisji gazów na świecie o 50% w terminie do 2050 r., które to zadanie ma zostać podjęte przez państwa całego świata*”. Tego rodzaju deklaracja, jako rezultat spotkania przywódców G8 w tak przełomowych czasach, jest absolutnie niewystarczająca. Bez podania roku bazowego dla obliczenia redukcji, jest ona pozbawiona znaczenia; bez celu śródkresowego – nierealistyczna;

bez zobowiązania bogatych krajów do dokonania przeważającej większości redukcji emisji – bardzo niesprawiedliwa. Nie dziwi zatem, że minister środowiska Republiki Południowej Afryki zbył ją słowami: „*Pusty slogan pozbawiony treści*”.³²

Nieliczni przyznają, że redukcja emisji o 50% w stosunku do poziomu z 1990 r. doprowadziłaby do zatrważającej sytuacji, w której szansa na przekroczenie limitu 2°C wynosi 50%.³³ Nikt nie zaryzykowałby wpuszczenia własnego dziecka na pokład samolotu, którego szansa na rozbicie się jest równie wysoka, jednak przywódcy G8 proponują wyprawienie ludzkości w równie tragiczną podróż ku katastrofie. Bogate kraje muszą już teraz zacząć obejmować przywództwo w redukcji emisji na świecie poprzez zmniejszenie swoich krajowych emisji do 2020 r. o co najmniej 25-40% w stosunku do poziomu z 1990 r. Czy są jakieś oznaki poprawy? UE zobowiązała się do redukcji emisji o 20% w terminie do 2020 r., a nawet o 30% w przypadku, gdy inne bogate kraje podejmą podobne kroki, a ratyfikowanie przez Australię protokołu z Kioto miało również unaocznić powagę sytuacji. Tymczasem Kanada oznajmiła, że nie planuje wywiązania się ze swoich zobowiązań w ramach Protokołu z Kioto, zaś USA nie poczyniły dotychczas krajowego zobowiązania, skutkiem czego pilne działania nadal są odwlekane. Bogate kraje muszą także zobowiązać się do finansowania redukcji emisji poza obrębem swoich granic, stosownie do swojej odpowiedzialności za spowodowanie zmian klimatycznych oraz zdolności do oferowania wsparcia.

2. Bogate kraje muszą zapewnić środki finansowe i technologie niezbędne do tego, by ubogie kraje mogły realizować swoje prawa przy zachowaniu niskich emisji.

Ponieważ nadmierne emisje z bogatych krajów pozostawiły reszcie świata tak niewiele przestrzeni atmosferycznej, wymagane obecnie redukcje emisji w skali całego świata zagrażają prawu mieszkańców ubogich krajów do rozwoju. Bogate kraje muszą tym samym zapewnić środki finansowe i technologie niezbędne do tego, by ubogie kraje mogły rozwijać się przy zachowaniu niskich emisji, realizując jednocześnie swoje prawa. Owo zobowiązanie wpisano do Konwencji Klimatycznej Narodów Zjednoczonych z 1992 r.³⁴, jednak w ciągu minionych 15 lat niewiele w tej sprawie zrobiono.

Tylko w 2030 r. potrzeba będzie około 176 mld USD w postaci inwestycji w technologie niskoemisyjne oraz środków finansowych, aby kraje rozwijające się mogły utrzymać swoje emisje na bezpiecznych poziomach.³⁵ Mimo to średnie wielkości emisji z krajów rozwijających się muszą osiągnąć maksimum najpóźniej do 2020 r., więc znaczące finansowanie potrzebne będzie znacznie wcześniej. Finansowanie ze środków prywatnych będzie miało w tym przypadku decydujące znaczenie, jednak równie ważne będzie finansowanie ze środków publicznych, aby możliwe było uzyskanie inwestycji na wymaganą skalę. Finanse publiczne są niezbędne do następujących celów: badania i rozwoju w zakresie testowania nowych technologii; zaangażowania środków publicznych gwarantujących,

że zostaną one powiększone o wielokrotnie większe środki ze strony inwestorów prywatnych; tworzenia lokalnych zdolności w dziedzinie opracowywania, adaptowania i obsługi technologii; a także opłat licencyjnych w przypadku, gdyby prawa własności intelektualnej utrudniały transfer technologii.

Od 1991 r. łączne środki finansowe, wniesione do Funduszu Globalnego Środowiska dla celów inwestowania w technologie redukcji emisji w krajach rozwijających się, wyniosły zaledwie 3,3 mld USD.³⁶ Nowy Fundusz Czystych Technologii Banku Światowego dąży obecnie do pozyskania w terminie do 2010 r. dalszych 5 mld USD.³⁷ Dzięki temu wielostronne finansowanie przez bogate kraje transferu technologii energetycznych, niezanieczyszczających środowiska w ciągu 20 lat wzrosło do 8,3 mld USD, co jest równoznaczne z kwotą 437 mln USD rocznie: mieszkańcy Europy Zachodniej wydali w zeszłym roku dziesięciokrotnie więcej na zakup odkurzaczy.³⁸ Oczywiście, finansowanie ze środków prywatnych ma również kluczowe znaczenie: środki pozostające do dyspozycji Funduszu Globalnego Środowiska udało się powiększyć o dalsze 14 mld USD ze strony inwestorów prywatnych, zaś Mechanizm Czystego Rozwoju generuje obecnie inwestycje w wysokości około 5 mld USD rocznie.³⁹ Mimo to łączna ilość środków nawet nie zbliża się do kwoty potrzebnej, by umożliwić krajom rozwijającym się redukcję ich emisji przy jednoczesnej realizacji praw człowieka. Bogate kraje muszą w znacznym stopniu zwiększyć swoje finansowanie, aby zapewnić wymaganą skalę przetwarzania energii.

Co więcej, bogate kraje traktują finansowanie redukcji emisji z krajów rozwijających się jako część swojego długotrwałego zobowiązania, zgodnie z którym 0,7% dochodu narodowego przeznaczane jest na cele Oficjalnej Pomocy Rozwojowej (ODA). Ponadto środki te były dotychczas przekazywane dobrowolnie, bez zachowania odpowiednich proporcji w stosunku do odpowiednich obowiązków i możliwości bogatych krajów. Zasada dobrowolności najwyraźniej nie wystarcza do generowania środków finansowych na wymaganą skalę. Pilnie potrzebne są innowacyjne i obowiązkowe mechanizmy pozyskiwania środków finansowych na rozwój technologii, takie jak egzekwowanie podatków od emisji CO₂, systemy ograniczenie-handel (ang. cap-and-trade) lub inne rynkowe mechanizmy redukcji emisji.

3. Bogate kraje muszą zmienić politykę dotyczącą biopaliw, naruszającą prawa ubogich ludzi do wyżywienia, ziemi i godziwej pracy.

Szybkie działania bogatych krajów na rzecz redukcji emisji dwutlenku węgla mają kluczowe znaczenie, jednakże podjęte środki muszą być przemyślane. Wiele koncepcji – na przykład inicjatywy na rzecz redukcji emisji powstałych w wyniku wycinania lasów czy niektóre projekty w ramach Mechanizmu Czystego Rozwoju – już wzbudziło obawy obrońców praw człowieka. Ponadto aktualna „gorączka biopaliw” nie tylko uniemożliwia przeprowadzenie redukcji emisji, lecz także narusza prawa mieszkańców krajów rozwijających się. Specjalny Sprawozdawca ONZ ds. Prawa do Wyżywienia stwierdził, że:

„Rządy muszą uznać swoje eksterytorialne zobowiązania związane z prawem do żywienia. Powinny one powstrzymać się od wdrażania jakichkolwiek polityk lub programów, które mogą wywierać negatywny wpływ na prawo do żywienia przysługujące ludziom zamieszkującym poza granicami ich terytorium”.⁴⁰ Polityki bogatych krajów, zwłaszcza w USA i UE, naruszają wspomniane zobowiązanie. Ich cele związane z biopaliwami prowadzą w krajach rozwijających się do „przepychanki dostawców”, powodując wymuszenie wzrostu cen żywności przy jednoczesnym naruszaniu praw pracowniczych i praw do ziemi.

W ciągu ostatnich trzech lat ceny żywności wzrosły o ponad 80%, przy czym wzrost cen zbóż kosztował gospodarki krajów rozwijających się tylko w ubiegłym roku 324 mld USD – ponad trzykrotnie więcej, niż kraje te otrzymały w ramach pomocy finansowej.⁴¹ Programy bogatych krajów w zakresie biopaliw zostały uznane, między innymi przez Międzynarodowy Fundusz Walutowy, za główny czynnik sprawczy kryzysu⁴², i są już prawdopodobnie odpowiedzialne za zepchnięcie 30 milionów ludzi w otchłań ubóstwa.⁴³

Prawa pracowników na plantacjach roślin energetycznych są nagminnie naruszane z powodu złych warunków pracy, pracy przymusowej oraz zakazu tworzenia związków zawodowych. Co więcej, przewodniczący Stałego Forum ONZ ds. Kwestii Ludności Rdzennych ostrzegł, że 60 milionów rdzennych mieszkańców na całym świecie jest zagrożonych wysiedleniem w związku z zakładaniem plantacji roślin energetycznych.⁴⁴ Deklaracja Praw Ludności Rdzennej ONZ stanowi, że przesiedlenie ludności rdzennej nie może nastąpić „bez ich wolnej, uprzednio wyrażonej i świadomej zgody”, ani przed „porozumieniem w sprawie sprawiedliwej i uczciwej rekompensaty”.⁴⁵ Przytoczone zasady są jednak w praktyce raczej wyjątkiem od reguły niż regułą w przypadku społeczności, których prawa do ziemi są często naruszane przez przedsiębiorstwa i lokalnych urzędników, postrzegających zgodę i rekompensatę w kategoriach zbędnych działań administracyjnych, a nie praw człowieka. Nie ulega wątpliwości, że ochrona praw przysługujących ludziom w tego rodzaju sytuacjach stanowi przede wszystkim obowiązek rządów krajów rozwijających się, jednak bogate kraje także muszą zmienić swoją politykę. UE zagwarantowała, że jedynie biopaliwa uznane za „zrównoważone” będą uwzględniane w ramach proponowanego przez nią celu 10% udziału energii ze źródeł odnawialnych w transporcie. Niestety, wezwania do włączenia praw człowieka do ram zrównoważonego rozwoju UE zostały zignorowane, co oznacza, że biopaliwa wyprodukowane przy użyciu sposobów naruszających prawa człowieka mogą być w dalszym ciągu opatrywane etykietą „zrównoważone” i nadal kwalifikować się do dopłat.⁴⁶ Rządy bogatych krajów muszą stawiać prawa ubogiej ludności ponad interesy swoich lobby rolniczych i przemysłowych poprzez pozbawienie wsparcia tych biopaliw, które jak dotąd nie zapewniają dostrzegalnych korzyści z punktu widzenia zmian klimatycznych, a także traktowanie praw człowieka priorytetowo we wszelkiego rodzaju ramach zrównoważonego rozwoju w zakresie biopaliw.

Adaptacja do nieuniknionych skutków zmian klimatycznych

Ponieważ w ciągu ostatnich 15 lat bogate kraje nie zredukowały w sposób istotny swoich emisji, obecnie odczuwamy wiele poważnych skutków zmian klimatycznych i jest rzeczą nieuniknioną, że będzie ich więcej w przyszłości. Jeżeli nie podejmie się odpowiednich działań, zmiany klimatu będą powodować kryzysy związane z brakiem żywności i wody oraz problemy zdrowotne, które dotkną miliony ludzi. Adaptacja i udzielanie pomocy w przypadku kataklizmów są jedyną metodą naprawienia tych rzeczywistych naruszeń praw biedniejszych. Adaptacja, która musi być uwzględniona w planowaniu na szczeblu krajowym, może pomóc w budowaniu odporności narażonych społeczności, tak by powódzie, susze, podnoszenie się poziomu mórz i huragany nie naruszały automatycznie ich praw do życia, wyżywienia, wody, schronienia i ochrony zdrowia. Gdy dojdzie już jednak do katastrofalnych zjawisk klimatycznych, konieczne będzie również udzielanie pomocy doraźnej.

Każdy rząd jest odpowiedzialny za opracowanie krajowej strategii adaptacyjnej w celu zabezpieczenia praw przysługujących ludziom. Jak wyglądałaby koncepcja adaptacyjna skoncentrowana na prawach człowieka?

- **Zagwarantowanie niezbędnego minimum:** Należy opracować strategie adaptacyjne oraz polityki gotowości na wypadek katastrofy w celu zapewnienia ubogiej ludności podstawowych praw do wyżywienia, wody, schronienia i ochrony zdrowia.
- **Szczególne uwzględnienie podatności na zagrożenia:** Należy sprawić, by wsparcie na rzecz adaptacji było skierowane do najbardziej narażonych grup, czyli kobiet, marginalizowanych grup etnicznych oraz dzieci. Kraje rozwijające się, zamieszkałe przez społeczności szczególnie narażone na zagrożenia, takie jak małe rozwijające się kraje wyspiarskie, kraje LDC i inne kraje Afryki subsaharyjskiej, muszą być traktowane priorytetowo przy rozdzielaniu międzynarodowego wsparcia finansowego na rzecz adaptacji.
- **Zapewnienie uczestnictwa:** Należy zapewnić narażonym społecznościom udział w inicjatywach adaptacyjnych, wykorzystując ich wiedzę, praktyki i instytucje. Na szczeblu międzynarodowym narażone kraje rozwijające się muszą odgrywać główną rolę w zarządzaniu funduszami na rzecz adaptacji w imieniu swoich poszkodowanych społeczności.
- **Zapewnienie odpowiedzialności:** Należy zapewnić efektywne i przejrzyste zarządzanie strategiami i funduszami na rzecz adaptacji. Rządy muszą ponieść odpowiedzialność przed poszkodowanymi społecznościami za powodzenie planów adaptacji, a także składać publiczne sprawozdania z wyników. Na szczeblu międzynarodowym środki finansowe na rzecz adaptacji również muszą być zarządzane efektywnie i przejrzysto.

- **Wykorzystywanie współpracy międzynarodowej:** Bogate kraje muszą udzielać wsparcia finansowego na rzecz adaptacji stosownie do swojej krajowej odpowiedzialności i swoich możliwości. Owo wsparcie finansowe musi być: wystarczające; przekazywane w formie dotacji; uzupełniające w stosunku do zobowiązań w ramach Oficjalnej Pomocy Rozwojowej (ODA); dostarczane w możliwy do przewidzenia sposób, aby umożliwić efektywne planowanie.⁴⁷

Najważniejsze zagadnienia dotyczące praw człowieka w odniesieniu do adaptacji

*„Żadna społeczność mająca poczucie sprawiedliwości, współczucia lub poszanowania dla podstawowych praw człowieka, nie powinna zgadzać się na obecny schemat adaptacyjny”.*⁴⁸
Desmond Tutu, emerytowany arcybiskup Kapsztadu

Poniżej zwrócono uwagę na trzy najważniejsze zagadnienia dotyczące polityk adaptacyjnych w celu zachęcenia do podjęcia pilnych działań.

1. Wszystkie rządy muszą zapewnić, że adaptacja na szczeblu krajowym koncentruje się na tych obywatelach, których prawa są najbardziej zagrożone.

Przy planowaniu krajowych strategii adaptacyjnych należy traktować priorytetowo narażone społeczności, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb i interesów kobiet, którym należy zagwarantować niezbędną opiekę socjalną. Pojawia się już dobra, skuteczna praktyka, która jednak musi być znacznie szybciej rozprzestrzeniana.

Spoločności lokalne, które posiadają już dużą część wiedzy, doświadczenia i zasobów niezbędnych do budowania odporności, muszą mieć udział w projektowaniu i wdrażaniu strategii adaptacyjnych. Przykładowo, społeczności rolnicze zamieszkujące podmokłe tereny północno-wschodniego Bangladeszu są od dawna przyzwyczajone do występujących regularnie co roku powodzi. Obecnie jednak często dochodzi do wczesnych, błyskawicznych powodzi, które zagrażają zbiorom ryżu będącego podstawowym zbożem uprawianym w tym obszarze. Rząd i organizacje pozarządowe wspierają lokalnych rolników, przeprowadzając testy 17 różnych roślin uprawnych odpornych na powodzie. Rolnicy mogą obecnie decydować, jak zdywersyfikować swoje praktyki upraw rolnych, zwiększając w ten sposób swoje bezpieczeństwo żywnościowe i zabezpieczenie dochodów.⁴⁹ Rozszerzenie zakresu tego rodzaju społecznościowych koncepcji będzie mieć kluczowe znaczenie dla rozwoju skutecznych strategii krajowych.

Strategie adaptacyjne muszą ponadto traktować priorytetowo zabezpieczenie praw kobiet. Niestety, w tekście Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych

w sprawie Zmian Klimatu (UNFCCC) kobiety nie są uwzględnione w sposób szczególny: dane posegregowane według płci nie są wymagane nawet do celów sprawozdawczości na szczeblu krajowym w sprawie skutków zmian klimatycznych lub adaptacji do nich. Ponadto przeważająca większość krajowych programów działań adaptacyjnych (NAPA), sporządzonych przez 50 krajów LDC, uznaje za istotne uwzględnianie płci w kontekście adaptacji, nie proponuje jednak żadnych konkretnych działań w celu zapewnienia, że cel ten jest realizowany. Jednym z wyjątków jest Malawi, gdzie planuje się budowanie odporności kobiet poprzez kopanie większej ilości studni oraz sadzenie nowych drzew w celu zapewnienia łatwiejszego dostępu do wody i opału, a także poprzez promowanie programów mikrokredytów, tak by umożliwić kobietom różnicowanie źródeł dochodów.⁵⁰ Jeżeli strategie adaptacyjne nie będą od samego początku uwzględniać potrzeb i interesu kobiet, istnieje niebezpieczeństwo, że prawa co najmniej połowy populacji nie będą chronione.

Programy ochrony socjalnej mogą zagwarantować zabezpieczenie praw w obliczu zmian klimatycznych. Przejściowe katastrofy, takie jak susze czy powodzie, często nakręcają spiralę ubóstwa. W sytuacji, gdy pomoc nadzwyczajna dociera w zbyt małym zakresie lub zbyt późno, rodziny zostają bez żywności lub środków pieniężnych, co zmusza je do wyprzedawania swoich zwierząt gospodarskich lub narzędzi oraz do rezygnacji z opłat za naukę i opiekę medyczną. Owa krótkoterminowa strategia niesienia pomocy ofiarom katastrof zwiększa długoterminową wrażliwość tych ludzi na przyszłe zagrożenia. Programy ochrony socjalnej przewidujące dostarczanie żywności, zwierząt gospodarskich lub środków pieniężnych mogą przerwać to błędne koło i zabezpieczyć przysługujące ludziom ubogim prawo do środków egzystencji bez względu na nadzwyczajne wydarzenia, z którymi przyjdzie im się zmierzyć. W Etiopii, gdzie często dochodzi do susz, 85% mieszkańców uzależniona jest od upraw rolniczych nawadnianych wodą z opadów atmosferycznych, skutkiem czego są oni w znacznym stopniu narażeni na cierpienie z powodu zmian klimatycznych. Krajowy Program Produkcyjnych Sieni Bezpieczeństwa, obejmujący w 2005 r. 5 mln ludzi, gwarantuje członkom wszystkich gospodarstw wiejskich możliwość przepracowania pięciu dni w ciągu każdego miesiąca w zamian za wyżywienie lub środki finansowe w wysokości 4 USD dla każdego członka rodziny. Wiele rodzin, które brały udział w programie w pierwszym roku jego realizacji przyznało, że lepiej się odżywiały, udało im się uniknąć wyprzedawania swoich rzeczy, a ich dzieci mogły kontynuować naukę w szkole, wszystko zaś zawdzięczają programowi.⁵¹ Podobne programy ochrony socjalnej będą miały kluczowe znaczenie w ramach zintegrowanych strategii adaptacyjnych dla zabezpieczenia praw najuboższej ludności.⁵²

Międzynarodowe szacunki kosztów adaptacji także muszą koncentrować się na potrzebach najbardziej narażonych społeczności w zakresie adaptacji, a nie tylko opierać się na przesłankach dominującego nurtu analizy ekonomicznej, która najprawdopodobniej nie uwzględni ochrony praw człowieka w swoich obliczeniach (zob.: ramka 1).

Ramka 1: Jak główny nurt ekonomii ignoruje prawa człowieka

Analiza ekonomiczna nie uwzględnia zazwyczaj praw człowieka z racji podstawowych założeń i metod stosowanych w ekonomii. Koncepcja szacowania kosztów adaptacji w ważnym sprawozdaniu UNFCCC „*Investment and Financial Flows to Address Climate Change*” jest tego dobrym przykładem.

Przy szacowaniu kosztów adaptacji w rolnictwie autorzy zakładają, że „*większość dodatkowych inwestycji, które są niezbędne [aby przeprowadzić działania takie jak nawadnianie nowych obszarów, wprowadzania nowych praktyk i przenoszenia zakładów przetwórczych] pochodziłaby ze źródeł prywatnych, takich jak krajowi producenci sektora rolnego, spożywczego i rybackiego, firmy przetwórcze i wielonarodowe spółki nasienne, przedsiębiorstwa chemiczne i spółki przemysłu wytwórczego*”. Jednak owa odgórna analiza zakłada, że to poszkodowani powinni pokryć koszty, a poza tym nie bierze pod uwagę znaczących kosztów zabezpieczenia praw do żywienia i środków niezbędnych do życia, przysługujących najbardziej narażonym rolnikom: 400 milionom chłopów małorolnych i pracowników niewykwalifikowanych w krajach rozwijających się, zwłaszcza kobietom, które uprawiają ziemię na terenach ogólnie dostępnych, często bez możliwości nawadniania czy otrzymania kredytu. Tam, gdzie w grę wchodzi prawa człowieka, omawiane podejście analityczne zdecydowanie przeciwstawia się zasadzie praw człowieka, czyli pomocy polegającej na pokrywaniu kosztów likwidacji skutków, które dotknęły ubogich ludzi.

Przy szacowaniu kosztów adaptacji do skutków zmian klimatycznych mających wpływ na zdrowie w krajach rozwijających się, autorzy koncentrują się na spodziewanym wzroście – w przypadku niedożywienia, malarii i biegunki – chorób najczęstszych wśród mieszkańców najuboższych gospodarstw domowych. Dodatkowe koszty leczenia tych chorób wyniosą do 2030 r. 4-5 mld USD rocznie, jednak autorzy zakładają, że „*przy uwzględnieniu aktualnych tendencji finansowania opieki zdrowotnej, kwota ta zostanie prawdopodobnie opłacona głównie przez rodziny osób poszkodowanych*”. W dalszym ciągu analizy autorzy uznają, że „*w krajach, w których osoby prywatne nie są w stanie pokryć dodatkowych kosztów leczenia, niezbędne będą nowe i uzupełniające mechanizmy finansowania ze środków publicznych*”. Tym niemniej zakłada się, że płacić będą rodziny, chyba że okaże się inaczej, nawet mimo faktu, że występowanie niedożywienia i biegunki z powodu braku żywności lub czystej wody jest z pewnością samo w sobie znaczącym wskaźnikiem ubóstwa w gospodarstwie domowym. Koncepcja uwzględniająca prawa człowieka wzywa zamiast tego do istotnego międzynarodowego finansowania inwestycji publicznych w dziedzinie usług wodnych, taniego leczenia malarii oraz programów ochrony socjalnej, przede wszystkim w celu zapewnienia, że narażone rodziny nie staną w obliczu ryzyka niedożywienia.

Źródło: Oxfam i UNFCCC (2007)

2. Bogate kraje muszą pilnie zapewnić międzynarodowy mechanizm finansowania adaptacji.

Z racji tego, że nadmierne emisje bogatych krajów zagroziły ochronie praw przysługujących ubogim mieszkańcom krajów rozwijających się, podejście traktujące priorytetowo prawa człowieka zobowiązuje bogate kraje do zapewnienia środka naprawczego w formie finansowania adaptacji. Zostało to uznane i podkreślone

w Konwencji ONZ w sprawie Zmian Klimatu: „Państwa Strony rozwinięte ... będą również wspomagać te Państwa-Strony rozwijające się, które są szczególnie narażone na niekorzystne skutki zmian klimatu, w pokryciu kosztów adaptacji do tych niekorzystnych skutków”.⁵³ Jak dotąd jednak Państwa Strony rozwinięte nie wywiązują się z tego.

Finansowanie to jest zupełnie niewystarczające względem potrzeb. Według szacunków Oxfam potrzeba będzie 50 mld USD rocznie na rzecz adaptacji we wszystkich krajach rozwijających się, przy czym kwota ta może być o wiele większa, jeżeli emisje na świecie nie zostaną dostatecznie szybko ograniczone.⁵⁴ Przykładowo, samo zaspokojenie najbardziej pilnych i bezzwłocznych potrzeb w zakresie adaptacji 50 krajów LDC będzie wymagało kwoty co najmniej 2 mld USD, jednak łączne zobowiązania w odniesieniu do Funduszu pomocy krajom LDC wynoszą zaledwie 173 mln USD⁵⁵. Środki finansowe wpłacone dotychczas na ten fundusz wyniosły 92 mln USD – mniej niż mieszkańcy USA wydają miesięcznie na emulsję do opalania.⁵⁶

Co gorsza, większość bogatych krajów pozyskuje środki finansowe na potrzeby adaptacji dzięki przekierowaniu od dawna obiecywanego wzrostu pomocy. W 1970 r. bogate kraje zobowiązały się do wnoszenia wkładu w wysokości 0,7% swoich dochodów krajowych na cele Oficjalnej Pomocy Rozwojowej (ODA), natomiast 38 lat później wszystkie te kraje wnoszą wkład w wysokości o wiele mniejszej niż połowa zadeklarowanej kwoty. W lipcu 2008 r. przywódcy G8 zobowiązali się do przekazania 6 mld USD na rzecz uruchomionych przez Bank Światowy Funduszy Inwestycyjnych dla Ochrony Klimatu, cała zaś kwota została zaliczona na poczet obiecanego wzrostu Oficjalnej Pomocy Rozwojowej: jest to nic innego, niż przekierowanie pomocy, która zgodnie z założeniem miała być przeznaczona na niezbędne inwestycje w zdrowie, edukację i bezpieczeństwo żywnościowe. Jak dotąd jedynie Holandia, która osiągnęła już docelową wysokość wkładu równą 0,7% swojego dochodu narodowego, zobowiązała się do przekazywania dodatkowych środków finansowych na rzecz przeciwdziałania zmianom klimatycznym, gdyż uznała, że finansowanie adaptacji jest nowym zobowiązaniem wynikającym z jej odpowiedzialności za wytwarzanie nadmiernych emisji.

Środki finansowe na rzecz adaptacji muszą być przekazywane w formie dotacji, gdyż nie należy oczekiwać, aby mieszkańcy ubogich krajów zwracali środki stanowiące zadośćuczynienie za naruszenie ich praw. Zarządzany przez Bank Światowy Program Pilotażowy na rzecz Odporności na Zmiany Klimatyczne (PPCR), finansowany w dużej mierze przez rząd Wielkiej Brytanii, został opracowany przede wszystkim jako program pożyczkowy, jednak na skutek licznych protestów obecnie oferuje on krajom rozwijającym się korzystniejszy zestaw obejmujący dotacje i pożyczki na korzystnych warunkach: niewątpliwie jest to krok naprzód, aczkolwiek w dalszym ciągu niezgodny z zasadą praw człowieka dotyczącą przekazywania środków naprawczych.

Według danych zaczerpniętych ze Wskaźnika Finansowania Adaptacji Oxfam,

gdyby wszystkie kraje wspierały międzynarodowe finansowanie adaptacji stosownie do swojej odpowiedzialności za wytwarzanie emisji oraz możliwości oferowania wsparcia, wtedy USA, UE, Japonia, Kanada i Australia przekazałyby 95% należnych środków finansowych (przy czym USA i UE przekazałyby łącznie ponad 75%).⁵⁷ Mimo to, wspomniane kraje nie zwiększają pomocy finansowej na rzecz adaptacji w sposób, który odzwierciedlałby ich rzetelne przyjęcie odpowiedzialności. Nie przekazują w ten sposób środków, zapewniających wyrównanie szkód, proporcjonalnie do swoich międzynarodowych zobowiązań.

Niedostateczne przekazywanie środków przez bogate kraje jest dowodem na to, że nie będą one finansować adaptacji za pośrednictwem dobrowolnych wpłat. Niezbędne mogą się okazać wiążące cele w zakresie finansowania, podobne do obowiązujących już wiążących celów dotyczących emisji. Pilnie potrzebne są również innowacyjne mechanizmy finansowania. Fundusz na rzecz Adaptacji UNFCCC jest obecnie finansowany dzięki 2% opłacie za kredyty węglowe, wygenerowanej w ramach Mechanizmu Czystego Rozwoju (CDM), jednak dzięki tej opłacie uda się pozyskać nie więcej niż 5 mld USD do 2030 r. Ewentualne dodatkowe źródła obejmują globalny podatek od emisji CO₂, sprzedaż aukcyjną pozwoleń na emisję CO₂ w ramach systemów ograniczenie-handel lub opłaty za emisje z lotnictwa i transportu morskiego. Bogate kraje muszą się pospieszyć z wyrażeniem zgody na wprowadzenie tego rodzaju innowacyjnych mechanizmów finansowania.

3. Rządy krajów rozwijających się muszą mieć swój udział w zarządzaniu międzynarodowymi funduszami na rzecz adaptacji.

Ponieważ finansowanie adaptacji jest wymagane z powodu konieczności zabezpieczenia praw społeczności zagrożonych skutkami zmian klimatycznych, rządy krajów rozwijających się muszą mieć swój udział w zarządzaniu międzynarodowymi funduszami na rzecz adaptacji. Muszą także, ponosić odpowiedzialność przed wspomnianymi społecznościami w momencie wydawania środków finansowych.

Kraje rozwijające się, słusznie zapewniły sobie silne przedstawicielstwo w ramach zarządzania Funduszem na rzecz Adaptacji UNFCCC i stanowią większość 16-osobowego zarządu, w którym cztery miejsca zarezerwowano dla Afryki, małych krajów wyspiarskich i krajów LDC. „Znaczącym zwycięstwem” określił to przewodniczący Grupy LDC. Zdaniem ministra środowiska Republiki Południowej Afryki jest to uzgodnienie, które zapewnia „krajom rozwijającym się bardziej bezpośrednio i sprawiedliwe prawo głosu w kwestii sposobu określania priorytetów i lokowania środków”.⁵⁸

Owe korzyści są jednak zagrożone z powodu namnożenia się konkurencyjnych funduszy, zarządzanych w sposób nieuwzględniający reprezentacji wszystkich zainteresowanych stron, za to posiadających znaczne wsparcie finansowe. Celem zarządzanego przez Bank Światowy Programu Pilotażowego na rzecz Odporności na Zmiany Klimatyczne (PPCR) jest udzielanie rządów krajów rozwijających się,

poszkodowanym, obywatelskim społecznościom, pomocy przy określaniu, jak włączyć adaptację do planowania na szczeblu krajowym: ma to znaczenie przy promowaniu krajowego uczestnictwa i odpowiedzialności. Jednak początkowe plany w odniesieniu do międzynarodowego zarządzania PPCR przewidywały zarząd, w skład którego wchodziłoby wyłącznie darczyńcy i który informowałby kraje-biorców za pośrednictwem „dorocznego forum informacyjnego”.⁵⁹ Protesty ze strony krajów rozwijających się i organizacji pozarządowych doprowadziły do znacznej poprawy w zakresie struktury funduszu: obecnie w skład zarządu wchodzi przedstawiciele krajów rozwiniętych i rozwijających się, w tym członkowie zarządu Funduszu na rzecz Adaptacji, a PPCR objęto klauzulą wygaśnięcia, aby umożliwić zakończenie działalności i przekazanie nabytych doświadczeń Fundusowi na rzecz Adaptacji w terminie do 2012 r.

Powstają także inne nowe fundusze, które jednak niewłaściwie określają bogate kraje jako „darczyńców” i nie zapewniają udziału krajom poszkodowanym. Światowy sojusz na rzecz przeciwdziałania zmianom klimatycznym UE został ustanowiony w celu finansowania środków reagowania na skutki zmian klimatycznych w krajach rozwijających się, z uwzględnieniem adaptacji. UE uruchomiła sojusz wykorzystując 80 mln USD ze środków finansowych nieprzeznaczonych na Oficjalną Pomoc Rozwojową (ODA), ale wzywa jednocześnie państwa członkowskie do wnoszenia doń wkładu ze swoich budżetów na rzecz ODA, co prowadzi do przekierowania niezbędnego wzrostu pomocy finansowej. Poza tym środki będą prawdopodobnie przekazane za pośrednictwem tradycyjnych kanałów WE, zamiast zapewnić krajom rozwijającym się prawo decydowania przy określeniu, jak najlepiej te środki wykorzystać. Rząd Japonii oraz Program Rozwoju Narodów Zjednoczonych również uruchomiły inicjatywę wartą 92 mln USD (która to kwota jest także wliczana do pomocy w ramach ODA) na rzecz adaptacji w Afryce, nie określono jednak jasnych planów mających zapewnić, że kraje rozwijające się będą miały istotny udział w zarządzaniu tą inicjatywą.

Zamiast mnożyć kolejne fundusze, bogate kraje powinny udzielić wsparcia Fundusowi na rzecz Adaptacji UNFCCC i doprowadzić do tego, że jego struktury i wytyczne również nałożą na rządy odpowiedzialność za przekazywanie środków finansowych społecznościom, których prawa są najbardziej zagrożone.

Sektor prywatny: jaką rolę odgrywa w dziedzinie praw człowieka i zmian klimatycznych?

Zobowiązania związane z prawami człowieka dotyczą przede wszystkim państw, a do zakresu odpowiedzialności każdego państwa należy ochrona praw człowieka poprzez regulację działalności sektora prywatnego. Jednocześnie wszystkie przedsiębiorstwa są zobowiązane do zapewnienia, że ich działalność nie narusza praw człowieka. Jest to zobowiązanie do monitorowania i składania sprawozdań dotyczących skutków ich działań oraz do podejmowania wszelkich niezbędnych kroków w celu zapobiegania negatywnemu oddziaływaniu. Wiodące przedsiębiorstwa idą jeszcze dalej w tym kierunku, działając na rzecz wypełnienia praw za pośrednictwem korporacyjnych operacji.⁶⁰

Przedsiębiorstwa należą do najbardziej wpływowych podmiotów oddziałujących na zmiany klimatyczne, zarówno poprzez wytwarzanie dużej ilości gazów cieplarnianych, jak i poprzez sieć współzależności ze społecznościami, których skutki zmian klimatycznych dotyczą. Jakie zatem obowiązki związane z prawami człowieka ciążyą na przedsiębiorstwach w obliczu zmian klimatycznych?

Poszanowanie praw. Wszystkie przedsiębiorstwa mają obowiązek:

- **Podejmować istotne działania w celu redukcji swojej bezpośredniej i pośredniej emisji**, by utrzymać globalne ocieplenie na poziomie znacznie poniżej 2°C.
- **Monitorować oraz składać sprawozdania w sprawie bezpośredniej i pośredniej emisji związanej z ich działaniami**, w celu przekazywania do wiadomości publicznej kompletnych i zweryfikowanych przez czynniki zewnętrzne informacji.
- **Zapewnić, że ich projekty dotyczące łagodzenia skutków lub adaptacji nie naruszają praw człowieka** – czy to z powodu zastosowanych technologii, czy też wdrożenia ich bez zasięgnięcia opinii zainteresowanych społeczności.
- **Powstrzymać się od lobbowania lub wykorzystywania wpływów** w celu zablokowania skutecznej regulacji lub uzgodnień mających na celu powstrzymanie zmian klimatycznych.

Wypełnianie praw. Przedsiębiorstwa dążące do wspierania praw człowieka powinny:

- **Wezwać rządy do wykazania przywództwa** w ustanawianiu celów

dotyczących emisji na 2020 i 2050 r., które pomogą w utrzymaniu globalnego ocieplenia na poziomie poniżej 2°C, a także wspierać ambitne polityki niezbędne do osiągnięcia tego celu.

- **Tworzyć i rozpowszechniać technologie ograniczania emisji gazów cieplarnianych**, takie jak systemy energii odnawialnej oraz urządzenia energooszczędne.
- **Udostępniać odpowiednie, przystępne w zastosowaniu technologie adaptacyjne**, takie jak nawadnianie na małą skalę, nasiona odporne na suszę, lekarstwa oraz ubezpieczenia od następstw zjawisk pogodowych, w zależności od potrzeb, aby pomóc ubogim ludziom w rzeczywistej adaptacji.
- **Wnosić wkład w budowanie odporności społecznej**. Przedsiębiorstwa, które zaopatrują się i handlują na rynku światowym, powinny zapewnić narażonym społecznościom, zintegrowanym z ich łańcuchami dostaw – na przykład rolnikom, robotnikom i konsumentom – budowanie odporności na skutki zmian klimatycznych.

Najważniejsze zagadnienia związane z sektorem prywatnym w odniesieniu do praw człowieka

Poniżej zwrócono uwagę na dwa najważniejsze zagadnienia, wymagające niezwłocznych działań.

1. Przedsiębiorstwa muszą robić dużo więcej dla wspierania działań powstrzymujących zmiany klimatyczne.

Tuż przed Konferencją ONZ w sprawie Zmian Klimatu na Bali w 2007 r. liderzy 150 wiodących ogólnoswiatowych przedsiębiorstw z USA, Europy, Australii i Chin wezwali do ustanowienia „*dostatecznie ambitnego, międzynarodowego i wszechstronnego, prawnie wiążącego porozumienia Narodów Zjednoczonych w celu redukcji emisji gazów cieplarnianych*”, chcąc w ten sposób przekazać przedsiębiorcom długoterwałe, mające moc prawną i dostatecznie głośne sygnały, by rozszerzyli oni zakres inwestycji w technologie niskoemisyjne.⁶¹ Tego rodzaju wezwania do silnego międzynarodowego przywództwa są bardzo potrzebne, jednak wiele przedsiębiorstw nie wspiera ich swoimi zobowiązaniami i działaniami.

W lipcu 2008 r. ponad 80 dyrektorów generalnych największych ogólnoswiatowych firm wezwało przywódców G8, by dążyli do „jednoznacznego” celu redukcji co najmniej o połowę emisji gazów cieplarnianych na świecie do 2050 r.⁶² Jednakże nie ustalając roku referencyjnego sprawili oni, że ich własne zalecenie stało się w znacznym stopniu niejednoznaczne. Ponadto nawet przy uwzględnieniu dowolnego możliwego do przyjęcia roku referencyjnego, wspomniane

założenie nie jest wystarczające, aby umożliwić utrzymanie wzrostu temperatury na poziomie poniżej 2°C.

Co gorsza, niektóre przedsiębiorstwa w dalszym ciągu czynnie lobbują blokowanie właśnie tych ram politycznych, które są niezbędne do przeniesienia środków z inwestycji w technologie wysokoemisyjne do inwestycji w technologie niskoemisyjne. Przykładowo, europejscy producenci samochodów (za pośrednictwem Europejskiego Stowarzyszenia Producentów Pojazdów, ACEA) wpłynęli już na osłabienie wniosku UE, aby działać w kierunku zwiększenia oszczędności paliwowej pojazdów, i lobbują dalsze jego osłabienie.⁶³ Podobnie było w przypadku Międzynarodowego Stowarzyszenia Transportu Lotniczego (IATA), które zdecydowanie przeciwstawiło się propozycji Parlamentu Europejskiego, wyrażonej w lipcu 2008 r., aby włączyć lotnictwo do europejskiego systemu handlu uprawnieniami do emisji (ETS), co było oczywistą próbą przedłużenia stanu braku regulacji dotyczących emisji w odniesieniu do sektora lotnictwa.⁶⁴

W maju 2009 r. Światowa Rada Biznesu na rzecz Zrównoważonego Rozwoju będzie współgospodarzem „Światowego Szczytu Biznesu w sprawie Zmian Klimatycznych” w Kopenhadze, którego celem jest przekazanie międzynarodowym negocjatorom zdecydowanego komunikatu w sprawie sposobu na utworzenie właściwego porządku po 2012 r.⁶⁵ Przedsiębiorstwa wielonarodowe muszą skorzystać z tej sposobności, aby namawiać do podjęcia śmiałych kroków w ramach międzynarodowych negocjacji poprzez wezwanie do redukcji emisji na świecie do 2050 r. o co najmniej 80 % w stosunku do poziomu z 1990 r., a także wspieranie w tworzeniu i wdrażaniu postępowych polityk niezbędnych do umożliwienia realizacji tego celu.

2. Przedsiębiorstwa mogą zrobić dużo więcej dla wspierania odporności społecznej dzięki swoim łańcuchom dostaw.

Zbyt mało przedsiębiorstw szuka sposobów ograniczenia własnych, negatywnych działań na klimat, nie mówiąc już o tym, czy sprawdzają własne strategie optymalizacji łańcucha dostaw, pod względem tego czy pomagają czy szkodzą społecznościom w krajach rozwijających się – rolnikom, pracownikom, społecznościom sąsiedzkim i konsumenckim – z którymi łączy je sieć wzajemnych powiązań. To nowy obszar działań, w którym istnieje wiele niewiadomych jeśli chodzi o skutki zmian klimatycznych. Konieczne jest jednak odpowiednio wczesne planowanie. Poniżej przedstawiono przykłady z trzech sektorów:

- **Rolnictwo: Współpraca na rzecz odporności w ramach łańcucha dostaw.** Zmiany klimatyczne mogą doprowadzić do zniszczenia całych zbiorów lub drastycznego obniżenia plonów, jeśli rolnicy nie będą posiadać zasobów i technologii niezbędnych do adaptacji do nieregularnych opadów deszczu lub częstszych powodzi. Przedsiębiorstwa zaopatrujące swoje rolnicze łańcuchy dostaw w Afryce, Azji i Ameryce Łacińskiej muszą zwiększyć

dynamikę współpracy z drobnymi producentami rolnymi i lokalnymi społecznościami, aby zapewnić wspólne budowanie odporności niezbędnej do przeciwstawienia się oddziaływaniom klimatycznym. Przedsiębiorstwa te mogłyby na przykład pomagać drobnym producentom rolnym w pozyskiwaniu nawadniania i innych technologii, niezbędnych w adaptacji do nieregularnych opadów deszczu.

- **Woda: Uwzględnienie kluczowych operacji.** Wiele społeczności na terenie Indii oskarżyło największe wielonarodowe korporacje producentów napojów chłodzących o zużywanie w ramach swoich operacji zbyt dużej ilości wody, czego skutkiem jest pozbawienie gospodarstw domowych dostępu do wody, stanowiącego jedno z ich zasadniczych praw. Tego rodzaju konflikty pomiędzy przedsiębiorstwami i społecznościami z pewnością będą się nasilały, gdyż zmiany klimatyczne prowadzą do drastycznego ograniczenia dostępności wody w wielu rozwijających się krajach. Wszystkie przedsiębiorstwa muszą w swoich operacjach zapewnić poszanowanie prawa społeczności do dostępu do wody; bieżące prace Światowej Rady Biznesu na rzecz Zrównoważonego Rozwoju w tej dziedzinie są przyjmowane z entuzjazmem.⁶⁶ Konieczne jest, aby więcej przedsiębiorstw w swoich planach operacyjnych zwracało uwagę nie tylko na własne potrzeby, ale również na to, jak uwzględnić prawa społeczności dostępu do wody.
- **Ubezpieczenia: Zapewnienie mikroproduktów w celu obniżenia podatności na zagrożenia.** Usługi finansowe w zakresie ubezpieczeń, kredytów, oszczędności i przekazów pieniężnych mogą odegrać ogromną rolę w umożliwianiu społecznościom budowania odporności na skutki zmian klimatycznych. Sektor finansowy działa szybciej od innych sektorów, jeśli chodzi o pilotażowe wdrażanie nowych usług w krajach rozwijających się w odpowiedzi na zmiany klimatyczne. Aby zapewnić, że tego rodzaju usługi są przystępne dla ubogich kobiet i mężczyzn w rolniczych społecznościach Etiopii, Oxfam rozpoczął współpracę z największymi firmami ubezpieczeniowymi w celu wypracowania programów mikroubezpieczeń od skutków zdarzeń pogodowych, przeznaczonych dla drobnych producentów rolnych zmagających się z nieregularnymi opadami deszczu i suszą.

Ekonomia w połączeniu z właściwie pojętym interesem własnym zapewniają istotne uzasadnienia dla podjęcia pilnych działań na rzecz przeciwdziałania zmianom klimatycznym. Najważniejszym powodem, dla którego należy podjąć te działania, to nie opłacalność ani też fakt, że wymaga tego długofalowy interes wszystkich krajów, ale to, że bogate kraje nie mogą w dalszym ciągu naruszać praw człowieka przysługujących wszystkim ludziom, a zwłaszcza najuboższym mieszkańcom globu, poprzez nieprzerwane wytwarzanie nadmiernych emisji gazów cieplarnianych.

Społeczność międzynarodowa zajmująca się prawami człowieka – od ONZ po instytucje krajowe i organizacje pozarządowe – musi zacząć bardziej angażować się w debaty na temat polityki klimatycznej na szczeblu krajowym i międzynarodowym. Mające się ukazać opracowanie w sprawie zmian klimatycznych, które zostanie wydane przez Biuro Wysokiego Komisarza ds. Praw Człowieka, pomoże wyjaśnić prawne zobowiązania państw do podejmowania działań, a także wezwaniu do opracowywania polityk klimatycznych traktujących priorytetowo prawa człowieka.

Akty prawne dotyczące praw człowieka oraz odnośne instytucje muszą szybko ewoluować, aby sprostać bezprecedensowemu międzynarodowemu wyzwaniu, będącemu skutkiem zmian klimatycznych.⁶⁷ Idea Międzynarodowego Trybunału Karnego mogła wydawać się nieprawdopodobna jeszcze 10 lat temu, jednak obecnie pociąga on jednostki do odpowiedzialności za ludobójstwo, zbrodnie wojenne i zbrodnie przeciwko ludzkości. W ciągu kolejnych dziesięciu lat musi również powstać efektywny sposób pociągania państw i przedsiębiorstw do odpowiedzialności za wpływ, jaki ich emisje gazów cieplarnianych wywierają na prawa przysługujące milionom ludzi.

Oxfam, podkreślając poszanowanie praw człowieka, wzywa do pilnego podjęcia działań w zakresie następujących najważniejszych zagadnień związanych z prawami człowieka w bieżącym kształtowaniu polityki.

- **Bogate kraje muszą przewodzić w dziedzinie redukcji emisji na świecie, aby utrzymać globalne ocieplenie na poziomie znacznie poniżej 2°C.**

Emisje na całym świecie muszą do 2050 r. ulec zmniejszeniu o co najmniej 80 % w porównaniu z poziomami z 1990 r., przy czym bogate kraje powinny do 2020 r. przeprowadzić redukcje na szczeblu krajowym o co najmniej 25-40 %.

- **Bogate kraje muszą zapewnić środki finansowe niezbędne do międzynarodowej adaptacji.** Dotychczas przekazały one na fundusz na rzecz krajów najmniej rozwiniętych zaledwie 92 mln USD, czyli kwotę mniejszą od tej, jaką mieszkańcy USA wydają miesięcznie na emulsję do opalania. Aby pozyskać co najmniej 50 mld USD rocznie, pilnie potrzebne są innowacyjne mechanizmy finansowania.
- **Bogate kraje muszą zapewnić środki finansowe niezbędne do rozwoju technologii niskoemisyjnych w krajach rozwijających się.** Na przestrzeni ostatnich 20 lat wpłaty tych krajów do wielostronnych funduszy na rzecz transferu technologii w ramach przeciwdziałania zmianom klimatycznym wynosiły przeciętnie 437 mln USD rocznie: mieszkańcy Europy Zachodniej wydali w zeszłym roku dziesięciokrotnie więcej na zakup odkurzaczy. Zobowiązanie do nowego poziomu finansowania musi być złożone w odniesieniu do okresu po 2012 r.
- **Bogate kraje muszą powstrzymać polityki dotyczące biopaliw,** które naruszają prawo ludzi ubogich do wyżywienia i prowadzą do naruszeń praw dotyczących własności ziemskiej i pracy. Rządy krajów rozwijających się również muszą chronić prawa ubogiej ludności za pośrednictwem krajowych przepisów prawnych.
- **Kraje rozwijające się muszą skierować swoje strategie adaptacyjne do najbardziej narażonych społeczności** poprzez traktowanie ubogich społeczności priorytetowo, zajęcie się potrzebami i interesem kobiet oraz zapewnienie programów ochrony socjalnej.
- **Kraje rozwijające się muszą zarządzać międzynarodowymi funduszami na rzecz adaptacji we własny sposób,** ale muszą także ponosić odpowiedzialność przed narażonymi społecznościami za to jak środki zostały rozdysponowane.
- **Przedsiębiorstwa muszą wezwać rządy do pilniejszego podjęcia działań na rzecz redukcji emisji na świecie,** nie mogą też lobbować zaablokowania skutecznej regulacji.
- **Przedsiębiorstwa, które zaopatrują się i sprzedają na rynku międzynarodowym, mogą dokonać znacznie więcej dla budowania społecznej odporności na zmiany klimatyczne** dzięki operacjom w ramach swojego łańcucha dostaw.

Rządy krajów rozwiniętych i rozwijających się mogą, i muszą, zrobić o wiele więcej, aby powstrzymać zmiany klimatyczne przed spowodowaniem największego w XXI wieku naruszenia praw człowieka. Wspomniany, dwuletni cykl negocjacji w sprawie zmian klimatycznych – od konferencji na Bali w 2007 r. do szczytu klimatycznego w Kopenhadze pod koniec 2009 r. – stanowią najważniejszą szansę na wypracowanie właściwej polityki międzynarodowej, niezbędnej do zapobiegania niebezpiecznym zmianom klimatycznym oraz ułatwienia adaptacji narażonym społecznościom. Oddziaływanie zmian klimatycznych na prawa najbardziej narażonej ludności będzie stanowić decydujący test skuteczności tych negocjacji.

Sekretariat Oxfam International:

Suite 20, 266 Banbury Road, Oxford, OX2 7DL, Wielka Brytania,

Tel: +44 1865 339100

E-mail: information@oxfaminternational.org.

Strona internetowa: www.oxfam.org

Biura Rzecznictwa Oxfam International:

E-mail: advocacy@oxfaminternational.org

Waszyngton: 1100 15th St., NW, Ste. 600, Waszyngton,
DC 20005-1759, USA. Tel: +1 202 496 1170.

Bruksela: Rue Philippe le Bon 15, 1000 Bruksela, Belgia.
Tel: +322 502 1941

Genewa: 15 rue des Savoises, 1205 Genewa, Szwajcaria.
Tel: +41 22 321 2371.

Nowy Jork: 355 Lexington Avenue, 3rd Floor, Nowy Jork, NY 10017, USA.
Tel: +1 212 687 2091.

Organizacje powiązane z Oxfam.

Następujące organizacje są powiązane z Oxfam International:

Oxfam Japan Maruko bldg. 2F, 1-20-6, Higashi-Ueno, Taito-ku, Tokio 110-0015, Japonia

Tel: + 81 3 3834 1556.

E-mail: info@oxfam.jp

Strona internetowa: www.oxfam.jp

Oxfam Trust in India B - 121, Second Floor, Malviya Nagar, New Delhi, 1100-17, Indie

Tel: + 91 11 2667 3 763.

E-mail: info@oxfamint.org.in

Strona internetowa: www.oxfamint.org.in

Biuro Oxfam International i Kampanii Ucodep

Via Masaccio, 6/A 52100 Arezzo, Włochy.

Tel +39 0575 907826, Fax +39 0575 909819

E-mail: ucodep-oi@oxfaminternational.org

Członek-obszernik Oxfam. Następujące organizacje
są obecnie członkami-obszernikami Oxfam International
i starają się o pełną przynależność:

Fundación Rostros y Voces (México) Alabama 105, Colonia Napoles,

Delegacion Benito Juarez, C.P. 03810 Meksyk, D.F.

Tel: + 52 5687 3002 / 5687 3203 Fax: +52 5687 3002 nr. wewn. 103

E-mail: comunicación@rostrosyvoces.org

Strona internetowa: www.rostrosyvoces.org

Przypisy

- 1 Speech given to the UN General Assembly, 8 July 2008, available at: www.maldivesmission.ch/fileadmin/Pdf/Speeches/Message_by_HEP_-_climate_change_and_vulnerability_Final_.pdf (last checked by author 30 July 2008)
- 2 International Council on Human Rights Policy (ICHRP) (2008) 'Climate change and human rights: a rough guide', Geneva: ICHR.
- 3 International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), Article 1.2, and International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR), Article 1.2.
- 4 Universal Declaration of Human Rights, Article 28.
- 5 International Federation of Agricultural Producers, and Women's World Summit Foundation, available at: www.un.org/womenwatch/feature/wrwd/2003 (last checked by author 15 July 2008).
- 6 Minority Rights Group (2008) 'State of the World's Minorities 2008'.
- 7 Ibid.
- 8 Save the Children UK (2007) 'Legacy of disasters: the impact of climate change on children', London: Save the Children UK, available at: www.savethechildren.org.uk/en/docs/legacy-of-disasters.pdf (last checked by author 18 June 2008)
- 9 Ibid. This estimate was made by Save the Children, based on data in 'World Disasters Report 2006' and assuming current trends continue.
- 10 UNDP (2007) 'Fighting climate change', Human Development Report 2007–8, New York: UNDP.
- 11 'As ranks of "environmental refugees" swell worldwide, calls grow for better definition, recognition, support', UN University's Institute for Environment and Human Security, 7 March 2007, cited in Save the Children (2007) op.cit., available at: www.ehs.unu.edu/index.php/article:130?menu=44 (last checked by author 18 June 2008)
- 12 'Climate Change and Human Rights', address by Ms. Kyung-wha Kang Deputy High Commissioner for Human Rights. Conference of the Parties to the UNFCCC, 3–14 December 2007, Bali, Indonesia, available at: www.unhchr.ch/huricane/hurricane.nsf/view01/013DC0FAA475EC87C12573B10074796A?opendocument (last checked by author 14 March 2008).
- 13 Male' Declaration on the Human Dimension of Global Climate Change, available at: www.meew.gov.mv/news/indexhd.php (last checked by author 14 March 2008).
- 14 Asia Pacific Forum, Advisory Council of Jurists. Observations and Recommendations – Reference on the Right to Environment, available at: www.asiapacificforum.net/acj/references/right-to-environment (last checked by author 14 March 2008).
- 15 UN Human Rights Council (2008) 'Human Rights and Climate Change', A/HRC/L.21/Rev.1, available at: www.foreign.gov.mv/v2/Documents/L21%20item%203%20REV.1.pdf (last checked by author 12 June 2008).
- 16 N. Stern (2008) 'Key elements of a global deal on climate change', London: London School of Economics, available at: www.lse.ac.uk/collections/granthamInstitute/publications/KeyElementsOfAGlobalDeal_30Apr08.pdf (last checked by author 15 July 2008).
- 17 For many examples see www.climatelaw.org.
- 18 Petition to the Inter-American Commission on Human Rights Seeking Relief from Violations Resulting from Global Warming Caused by Acts and Omissions of the United States, available at: www.inuitcircumpolar.com/files/uploads/icc-files/FINALPetitionICC.pdf (last checked by author 27 July 2008).
- 19 ICHR (2008), op.cit.
- 20 'Maastricht Guidelines on Violations of Economic, Social and Cultural Rights' 1997, available at: www1.umn.edu/humanrts/instree/Maastrichtguidelines_.html (last checked by author 12 June 2008).
- 21 These principles are set out in documents including the Universal Declaration of Human Rights; the Maastricht Guidelines on Violations of Economic, Social and Cultural Rights; the Report of the Special Rapporteur on the right of everyone to the enjoyment of physical and mental health 2005 (UN Doc E/CN.4/2005/51); and the Report of the Special Rapporteur on the Right to Food, 2005 (UN Doc E/CN.4/2005/47)..
- 22 UNFCCC (1992) Article 3.1.

23 EcoEquity, Christian Aid, SEI, and Heinrich Böll (2007) 'The right to development in a climate constrained world: the Greenhouse Development Rights Framework', Berlin: Heinrich Böll Foundation.

24 Tearfund, Christian Aid, Practical Action, and Oxfam (2007) 'Two degrees, one chance: the urgent need to curb global emissions', available at: www.tearfund.org/webdocs/website/Campaigning/Policy%20and%20research/Two_degrees_One_chance_final.pdf (last checked by author 15 July 2008).

25 EcoEquity et al. (2007), op. cit.

26 M. Meinshausen (2005) 'On the risk of overshooting 2°C', paper presented at Scientific Symposium 'Avoiding Dangerous Climate Change', MetOffice, UK, February 2005. See also M. Parry, J. Palutikof, C. Hanson, and J. Lowe (2008) 'Squaring up to reality', Nature, available at: www.nature.com/climate/2008/0806/full/climate.2008.50.html#top (last checked by author 30 July 2008).

27 Annex II countries include: Australia, Austria, Belgium, Canada, Denmark, Finland, France, Germany, Greece, Iceland, Ireland, Italy, Japan, Luxembourg, the Netherlands, New Zealand, Norway, Portugal, Spain, Sweden, Switzerland, the UK, and the USA.

28 World Resources Institute (2008), 'Climate Analysis Indicators Tool 5.0', available at: www.cait.wri.org (last checked by author 30 July 2008). Data include carbon dioxide emissions only due to limited availability. Most recent available data are for 2004.

29 UNFCCC (1992) Article 4.2.

30 World Resources Institute (2008b). 'CAIT-UNFCCC Version 2.0'. Data include total greenhouse-gas emissions, including land-use change and international bunkers, for all Annex II countries.

31 Carbon Disclosure Project (2007) 'Global FT500 Report 2007', available at: www.cdproject.net/download.asp?file=CDP5_FT500_Report.pdf (last checked by author 8 July 2008). Data cover the FT500 companies.

32 'SA rejects G8 climate deal as empty slogan', The Citizen, (July 2008), available at: www.citizen.co.za/index/article.aspx?pDesc=70725,1,22 (last checked by author 30 July 2008).

33 Meinshausen (2005), op.cit., and UNDP (2007), op.cit.

34 UNFCCC (1992) Articles 4.3, 4.5 and 4.7.

35 UNFCCC (2007) 'Investment and financial flows to address climate change', Bonn: UNFCCC.

36 UNFCCC (2007) 'An assessment of the funding necessary to assist developing countries in meeting their commitments relating to the Global Environment Facility replenishment cycle', note by the Secretariat, FCCC/SBI/2007/21, available at <http://unfccc.int/resource/docs/2007/sbi/eng/21.pdf> (last checked by author 7 July 2008).

37 World Bank (2008) 'Q&A – Climate Investment Funds', available at: http://siteresources.worldbank.org/INTCC/Resources/Q&A_CIF_July_1_08.pdf (last checked by author 30 July 2008).

38 Euromonitor (2008). In 2007, retail sales of vacuum cleaners in western European were \$4.36bn.

39 UNFCCC (2007) op. cit.

40 UN Commission on Human Rights (2005) 'The right to food: report of the Special Rapporteur on the Right to Food', Geneva: UNCHR, available at: www.righttofood.org/new/PDF/rapport_officiel_CDH_2005_engl.pdf (last checked by author 28 July 2008).

41 World Bank (2008), 'Double Jeopardy: responding to high food and fuel prices', World Bank: Washington DC, available at: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:21827681~pagePK:64257043~piPK:437376~theSitePK:4607,00.html> (last checked by author 30 July 2008)

42 Simon Johnson, Chief Economist of the IMF, estimated that biofuels account for '20–30 per cent' of price rises. The Today Programme, BBC Radio 4, 14 April 2008.

43 Oxfam International (2008) 'Another inconvenient truth: how biofuel policies are deepening poverty and accelerating climate change', Oxford: Oxfam GB.

44 'Biofuel threat to indigenous people', 15 May 2007, available at: <http://mwcnews.net/content/view/14507/235/> (last checked by author 28 July 2008).

45 UN Declaration of the Rights of Indigenous Peoples, Article 10, available at: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/512/07/PDF/N0651207.pdf?OpenElement> (last checked by author 15 July 2008).

46 The European Commission has argued that the inclusion of human rights within its sustainability framework would be illegal under WTO law. However, there is no jurisprudence on which to base this argument.

47 Oxfam International (2007) 'Adapting to climate change: what it will take in poor countries and who should pay', Oxford: Oxfam International, available at: www.oxfam.org/en/policy/briefingpapers/bp104_climate_change_0705 (last checked by author 13 March 2008).

48 UNDP (2007) 'Human Development Report 2007', New York: UNDP.

49 Climate Change Cell, Department of Environment, Government of the People's Republic of Bangladesh (2007) 'Supporting the people of Bangladesh towards climate-resilient development'.

50 Malawi NAPA 2006, pp 10–11, cited in WEDO (2008) 'Gender, Climate Change and Human Security', New York: WEDO, available at: www.wedo.org/files/HSN%20Study%20Final%20May%202020%202008.pdf (last checked by author 8 July 2008).

51 UNDP (2008) 'Human Development Report 2008', New York: UNDP.

52 Also see C. Moser and A. Norton (2001) 'To claim our rights: livelihood security, human rights and sustainable development', London: ODI, available at: www.odi.org.uk/rights/Publications/tcor.pdf (last checked by author 15 July 2008).

53 UNFCCC (1992) Article 4.4.

54 Oxfam International (2007), *op.cit.*

55 GEF (2008), 'Status report on the Climate Change Funds as of March 4 2008', Available at: www.thegef.org/interior_right.aspx?id=21012 (last checked by author 30 July 2008).

56 Euromonitor International. In 2007, US retail sales of sun-protection and after-sun products were \$1.17bn.

57 Oxfam International (2007), *op.cit.*

58 S. Granich and M. Kelly (2008) 'The Bali Road Map', *Tiempo* 66, available at: www.cru.uea.ac.uk/tiempo/portal/archive/pdf/tiempo66low.pdf (last checked by author 13 March 2008).

59 Consultation draft on climate investment funds, World Bank, 22 January 2008.

60 J. Ruggie (2007) 'Business and human rights: mapping international standards of responsibility and accountability for corporate acts', report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises, UN Human Rights Council A/HRC/4/035.

61 The Prince of Wales's Corporate Leaders Group on Climate Change. Press Release, 30 November 2007. '150 Business leaders call for legally binding UN framework to tackle climate change', available at: www.balioommunicque.com/pressrelease.html (last checked by author 12 March 2008).

62 World Business Council for Sustainable Development (2008) 'CEO Climate Policy recommendations to G8 leaders, July 2008', available at: www.wbcsd.org/DocRoot/hTR3nsUWPLXEqBYaX1FR/CEO_Climate_Policy_Recommendations_to_G8_leaders.pdf (last checked by author 10 July 2008).

63 Greenpeace International (2008) 'Driving Climate Change', Amsterdam: Greenpeace International, available at: www.greenpeace.org/raw/content/international/press/reports/DrivingClimateChange.pdf (last checked by author 15 July 2008).

64 International Air Transport Association (2008) 'European ETS vote: the wrong answer', IATA press release 8 July 2008, available at: www.iata.org/pressroom/pr/2008-07-08-01.htm (last checked by author 30 July 2008)

65 Copenhagen Climate Council (2008) 'World Business Summit on Climate Change', available at: www.copenhagenclimatecouncil.com/index.php/the-world-business-summit-on-climate-change-2 (last checked by author 30 July 2008).

66 World Business Council for Sustainable Development (2008), 'Water and Sustainable Development: executive brief', available at: www.wbcsd.org/includes/getTarget.asp?type=d&id=ODk4Nw (last checked by author 30 July 2008).

67 ICHRP (2008), *op.cit.*

<p>Oxfam America 226 Causeway Street, 5th Floor Boston, MA 02114-2206, USA +1 617 482 1211 (bezpłatna linia tel. 1 800 77 OXFAM) E-mail: info@oxfamamerica.org www.oxfamamerica.org</p>	<p>Oxfam Hong Kong 17/F., China United Centre, 28 Marble Road, North Point, Hong Kong Tel: +852 2520 2525 E-mail: info@oxfam.org.hk www.oxfam.org.hk</p>
<p>Oxfam Australia 132 Leicester Street, Carlton, Victoria 3053, Australia. Tel: +61 3 9289 9444 E-mail: enquire@oxfam.org.au www.oxfam.org.au</p>	<p>Intermón Oxfam (Hiszpania) Roger de Llúria 15, 08010, Barcelona, Hiszpania Tel: +34 902 330 331 E-mail: info@intermonoxfam.org www.intermonoxfam.org</p>
<p>Oxfam-in-Belgium Rue des Quatre Vents 60, 1080 Bruksela, Belgia Tel: +32 2 501 6700 E-mail: oxfamsol@oxfamsol.be www.oxfamsol.be</p>	<p>Oxfam Ireland Dublin Office, 9 Burgh Quay, Dublin 2, Irlandia Tel: +353 1 635 0422 Belfast Office, 115 North St, Belfast BT1 1ND, Wielka Brytania Tel: +44 28 9023 0220 E-mail: communications@oxfamireland.org www.oxfamireland.org</p>
<p>Oxfam Canada 250 City Centre Ave, Suite 400, Ottawa, Ontario, K1R 6K7, Kanada Tel: +1 613 237 5236 E-mail: info@oxfam.ca www.oxfam.ca</p>	<p>Oxfam New Zealand PO Box 68357, Auckland 1145, Nowa Zelandia Tel: +64 9 355 6500 (bezpłatna linia tel. 0800 400 666) E-mail: oxfam@oxfam.org.nz www.oxfam.org.nz</p>
<p>Oxfam France - Agir ici 104 rue Oberkampf, 75011 Paryż, Francja Tel: + 33 1 56 98 24 40. E-mail: info@oxfamfrance.org www.oxfamfrance.org</p>	<p>Oxfam Novib (Holandia) Mauritskade 9, Postbus 30919, 2500 GX, Haga, Holandia. Tel: +31 70 342 1621 E-mail: info@oxfamnovib.nl www.oxfamnovib.nl</p>
<p>Oxfam Germany Greifswalder Str. 33a, 10405 Berlin, Niemcy Tel: +49 30 428 50621 E-mail: info@oxfam.de www.oxfam.de</p>	<p>Oxfam Québec 2330 rue Notre Dame Ouest, bureau 200, Montreal, Quebec, H3J 2Y2, Kanada Tel: +1 514 937 1614 www.oxfam.qc.ca</p>
<p>Oxfam GB Oxfam House, John Smith Drive, Cowley, Oxford, OX4 2JY, Wielka Brytania. Tel: +44 1865 473727 E-mail: enquiries@oxfam.org.uk www.oxfam.org.uk</p>	

Kontakt dotyczący niniejszej publikacji w Polsce:

Związek Stowarzyszeń Polska Zielona Sieć

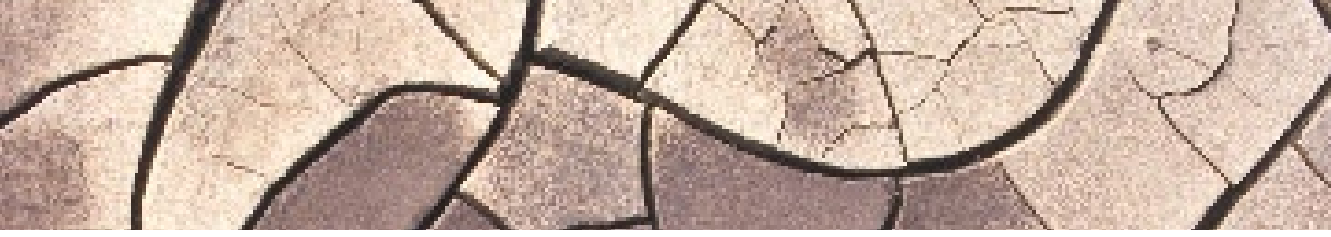
ul. Sławkowska 26a
31-014 Kraków

Biuro regionalne w Szczecinie
ul. Kaszubska 57/204
70-402 Szczecin
tel. 0048 91 880 38 72
E-mail: ola@globalnepoludnie.pl
www.globalnepoludnie.pl
www.zielonasiec.pl

Polska Akcja Humanitarna

ul. Szpitalna 5 lok. 3
00-031 Warszawa

tel. (0 22) 828-88-82, 828-90-86
e-mail: pah@pah.org.pl
www.pah.org.pl

*„Dawniej było wystarczająco dużo deszczu...ale teraz jest inaczej.
Deszcze zniknęły. W korycie rzeki nie ma już wody, którą czerpaliśmy do picia.
Tak bardzo doskwiera nam pragnienie;
wody nie starcza nawet tym kilku zwierzętom, które hodujemy.
Co mogę zrobić, żeby zaradzić temu pragnieniu?
Tak bardzo się boję. Nie ma słów, którymi mogę wyrazić swój ból!”*
Martina Longom, farmerka i matka z okręgu Kotido, Uganda

